

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ,
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І МИСТЕЦТВА
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

С. Ш. Раджабова

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ
(для студентів спеціальності «Дошкільна освіта»)**

Методичні рекомендації

Черкаси – 2018

УДК
378.091.3:159.9](076)
Р-15

Методичні рекомендації «Навчально-методичні матеріали до виробничої практики (для студентів спеціальності «Дошкільна освіта») / Розробник: Раджабова С.Ш.; Черкаси: ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2018. – 66 с.

Розробник

С. Ш. Раджабова, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології

Рецензенти:

Руденко І. М., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Єнгаличева І. В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти Черкаського національного університету імені Б.Хмельницького.

*Затверджено на засіданні кафедри педагогіки та психології Черкаського національного університету імені Б.Хмельницького
(протокол №9 від «19» квітня 2018 р.)*

*Рекомендовано до друку науково-методичною комісією Навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва
(протокол №1 від «22» травня 2018 р.)*

*Рекомендовано до друку вченою радою Черкаського національного університету імені Б.Хмельницького
(протокол №8 від «18» червня 2018 р.)*

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка.....	4
2. Види та терміни проходження виробничої педагогічної практики.....	6
3. Розділ I. Психологічні особливості розвитку дитини дошкільного вік.....	7
4. Розділ II. Навчально-методичні матеріали для забезпечення практики студентів 2 курсу (3 семестр – 2 тижні)	21
5. Розділ III. Навчально-методичні матеріали для забезпечення практики студентів 2 курсу (4 семестр – 2 тижні).....	29
6. Розділ IV. Навчально-методичні матеріали для забезпечення практики студентів 3 курсу (5 семестр – 2 тижні).....	31
7. Розділ V. Навчально-методичні матеріали для забезпечення практики студентів 3 курсу (6 семестр – 2 тижні).....	38
8. Розділ VI. Навчально-методичні матеріали для забезпечення практики студентів 4 курсу (8 семестр – 6 тижнів).....	47
9. Розділ VII. Навчально-методичні матеріали для забезпечення практики студентів 1 ОКР, магістр.....	51
10. Додатки.....	54
Додаток А. Зразок оформлення титульної сторінки матеріалів з практики (завдання з психології).....	55
Додаток Б. Діагностичні методики.....	56
Використана література.....	66

Пояснювальна записка

Практика проходить на базі дошкільних навчальних закладів.

Мета практики: формування професійних умінь і навичок, необхідних для самостійного вирішення педагогічних завдань в умовах реального навчально-виховного процесу.

Завдання практики:

- ознайомити студентів із системою навчально-виховної роботи у дошкільних навчальних закладах;
- поглибити знання студентів про вікові особливості дошкільного віку та специфіку педагогічної роботи з дітьми
- встановити та поглибити зв'язок теоретичних знань студентів з реальним педагогічним процесом;
- сформувати у студентів психологічну готовність до майбутньої професійної діяльності,
- розвинути необхідні професійні та особистісні якості майбутнього вихователя;
- виховувати прагнення професійного самовдосконалення.

У процесі проходження навчально-виробничої практики у студентів формуються **вміння:**

- творчо застосовувати теоретичні та методичні знання в практичній діяльності;
- спостерігати та аналізувати освітній процес дошкільного навчального закладу;
- проводити діагностику знань, умінь і навичок дітей в різних вікових групах;
- на основі одержаних даних оцінювати ефективність педагогічної діяльності вихователів;
- враховувати результати діагностики в навчально-виховній роботі;
- розробляти рекомендації щодо вдосконалення навчально-виховної роботи;
- здійснювати просвітницьку діяльність серед батьків

Презентовані у посібнику завдання з психології покликані акцентувати увагу студента-практиканта на психологічних особливостях дитини дошкільного віку, а саме на необхідності врахування цих знань у процесі виконання професійних функцій майбутніх вихователів.

Обов'язки студентів у ході педагогічної практики

1. Студент-практикант має право звертатись до керівника практики з усіх питань, що виникають у процесі практики, вносити пропозиції щодо удосконалення організації практики.
2. Студент повинен своєчасно виконувати всі види робіт, передбачені програмою педагогічної практики.
3. Студент проводить всі заходи згідно індивідуального плану, бере активну участь в їх обговоренні та аналізі;
4. У період практики студент повинен проявляти високу активність, глибокий інтерес і любов до дітей, педагогічної професії, бути прикладом організованості та дисциплінованості та повинен мати належний зовнішній вигляд
5. Практикант дотримується правил внутрішнього розпорядку ДНЗ, розпоряджень адміністрації ДНЗ та керівників практики, а також правил техніки безпеки.

Після завершення практики студент обробляє зібраний матеріал і складає звіт, у якому подає аналіз всіх напрямів своєї роботи під час практики характеризує повноту виконання завдань, труднощі, з якими стикався, вказує на досягнення та нереалізовані ідеї, визначає причини недоліків та упущень, намічає основні шляхи самовдосконалення.

Оцінювання результатів проходження практики проводиться з урахуванням результатів спостереження за діяльністю студента на основі:

- визначення якості виконання кожного завдання;
  - аналізу професійних рис практиканта (дисциплінованість, уміння організувати власний робочий час, ініціативність, творче ставлення до справи та інші), його готовності надати допомогу працівникам дошкільного навчального закладу;
  - аналізу змісту та якості звітної документації студента;
- самооцінки студентом ступеня своєї підготовленості до самостійної практичної діяльності та якості виконаної роботи

Види та терміни проходження виробничої педагогічної практики

Денна форма навчання

Навчально-виробнича практика: 2 курс (3 семестр – 2 тижні) – в групах раннього віку (в дошкільних навчальних закладах).

Виробнича практика: 2 курс (4 семестр – 2 тижні) – в групах в оздоровчий період (в дошкільних навчальних закладах).

Виробнича практика: 3 курс (5 семестр – 2 тижні) – організація співпраці з батьками (в дошкільних навчальних закладах).

Виробнича практика: 3 курс (6 семестр – 2 тижні) – практика в дошкільних навчальних закладах.

Виробнича практика: 4 курс (8 семестр – 6 тижнів) – педагогічна практика в дошкільних навчальних закладах.

Виробнича практика: 1 ОКР, магістр (2 семестр – 6 тижнів) – викладацька практика (ВНЗ).

Заочна форма навчання

Виробнича практика: 3 курс (5 семестр – 4 тижні) – організація співпраці з батьками (в дошкільних навчальних закладах).

Виробнича практика: 4 курс (8 семестр – 6 тижнів) – практика з організаційно-методичної роботи (в дошкільних навчальних закладах).

Виробнича практика: 5 курс (9 семестр – 6 тижнів) – державна педагогічна практика в дошкільних навчальних закладах.

Виробнича практика: 1 ОКР, магістр (2 семестр – 6 тижнів) – викладацька практика (ВНЗ).

РОЗДІЛ І. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Фізичний розвиток

Упродовж усього періоду дошкільного дитинства (від трьох до семи років) продовжується інтенсивне дозрівання організму дитини, що створює необхідні передумови для більшої самостійності, засвоєння нових форм соціального досвіду внаслідок виховання та навчання.

Характерне для раннього віку стрімке збільшення росту та ваги дещо сповільнюється (прискорюючись знову наприкінці дошкільного віку). Важливого значення набуває окостеніння скелета при збереженні хрящової будови окремих його ланок, збільшення ваги м'язів (розвиток загальної мускулатури випереджає формування функцій дрібних м'язів руки). Удосконалюється діяльність серцево-судинної системи.

Відбуваються подальші морфологічні зміни в будові головного мозку, зростає його вага, посилюється регулятивний вплив кори великих півкуль на функціонування підкірки, виникають складні умовні рефлексії, в яких провідну роль відіграє слово, тобто інтенсивно формується друга сигнальна система.

Соціальна ситуація розвитку

Дошкільний вік характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку. У дитини вже з'являється коло елементарних обов'язків. Змінюються взаємини з дорослими, набуваючи нових форм: спільні дії поступово змінюються самостійним виконанням дитиною вказівок дорослого.

З'являється можливість систематичного навчання згідно з певною програмою, хоча останню можна реалізувати лише в тій мірі, в якій вона стає власною програмою дитини (Л. С. Виготський).

Окрім того, в цьому віці дитина вже вступає в певні стосунки з однолітками, що також визначає ситуацію її розвитку.

Внутрішня позиція дошкільника стосовно інших людей характеризується передусім усвідомленням власного "Я" та своїх вчинків, величезним інтересом до світу дорослих, їхньої діяльності та взаємин.

Особливості соціальної ситуації розвитку дошкільнят виражаються в характерних для них видах діяльності, передусім у сюжетно-рольовій грі, яка створює сприятливі умови для доступного в цьому віці освоєння зовнішнього світу.

Трудова діяльність

Дошкільнят уже привчають до виконання окремих трудових завдань, причому розпочинають цю роботу в ігровій формі. Відсутність диференціації гри та праці - характерна особливість трудової діяльності молодших дошкільнят, яка до певної міри зберігається і в середньому та старшому дошкільному віці. В останніх випадках інтерес до процесу діяльності поєднується з інтересом до її результатів та того значення, яке їхня праця має для інших. Діти здатні усвідомлювати обов'язковість трудових завдань і привчаються виконувати їх не тільки з цікавості, але й розуміючи їх значимість для інших людей.

Особливості навчання

Дошкільник набуває власного досвіду і засвоює доступний йому досвід інших, спілкуючись із дорослими, граючи в рольові ігри, виконуючи трудові доручення тощо, тобто він постійно вчиться. Крім того, в цьому віці розпочинається освоєння форм навчальної діяльності.

Навчальна діяльність - це спілкування з дорослими, які не тільки активізують, спрямовують, стимулюють дії, а й керують процесом їх формування. Діти засвоюють знання, вміння й навички, оскільки вивчають необхідні для цього дії та операції, оволодівають способами їх виконання. Серед таких дій назвемо передусім цілеспрямоване сприймання об'єктів, виділення їх характерних ознак, групування предметів, складання оповідань, перелік предметів, малювання, читання, слухання музики тощо.

Роль навчання в розумовому розвитку дитини зростає, якщо має місце набуття не окремих знань, а певної їх системи, та формування потрібних для їх засвоєння дій (О. В. Запорожець).

Сенсорний розвиток

Сенсорний розвиток дошкільника включає дві взаємозв'язані сторони - засвоєння уявлень про різноманітні властивості предметів та явищ і оволодіння новими діями, які дають змогу повніше та більш диференційовано сприймати світ.

Ще в ранньому віці у дитини накопичилося певне коло уявлень про ті чи інші властивості предметів, і деякі з таких уявлень виконували роль зразків, з якими порівнювалися нові предмети у процесі їх сприймання. Тепер же починається перехід від предметних зразків, що базуються на узагальненні індивідуального досвіду дитини, до використання загальноприйнятих сенсорних еталонів, тобто вироблених людством уявлень про основні різновиди властивостей і відношень (кольору, форми, розмірів предметів, їх розташування

у просторі, висоти звуків, тривалості проміжків часу тощо).

Поступове ознайомлення дітей з різними видами сенсорних еталонів та їх систематизація - одне з найважливіших завдань сенсорного виховання в дошкільному віці. Його основою має бути організація дорослими дій дітей з обстеження та запам'ятовування основних різновидів кожної властивості, що здійснюється передусім у процесі їх навчання малюванню, конструюванню, ліпленню та ін.

Паралельно дитина засвоює слова, що означають основні різновиди властивостей предметів. Слово-назва закріплює сенсорний еталон, дає змогу точніше й усвідомленіше його застосовувати. Але це можливо за умови, що слова-назви вводяться на основі власних дій дитини з обстеження та використання відповідних еталонів.

У дошкільному віці відбувається зниження порогів чутливості (зорової, слухової та ін.). Зростає гострота зору, спроможність розрізняти відтінки кольорів, розвивається звуковисотний та фонематичний слух, відчуття дотику тощо. Усі ці зміни є наслідком того, що дитина оволодіває новими способами сприймання, які мають забезпечити обстеження предметів та явищ дійсності, їх різноманітних властивостей та взаємозв'язків.

Дії сприймання формуються залежно від оволодіння тими видами діяльності, що вимагають виявлення й урахування властивостей предметів та явищ. Розвиток зорового сприймання пов'язаний передусім із продуктивними видами діяльності (малюванням, аплікацією, конструюванням). Фонематичний слух розвивається у процесі мовного спілкування, а звуковисотний слух - на музичних заняттях (з допомогою ігор-вправ, побудованих за принципом моделювання звуковисотних відношень).

Поступово сприймання виділяються у відносно самостійні дії, спрямовані на пізнання предметів та явищ навколишнього світу, виконання перших перцептивних завдань.

Перцептивні дії, адекватні об'єкту, починають формуватися у дітей п'яти-шести років, їх характерною ознакою є розгорненість, включення до свого складу великої кількості рухів рецепторних апаратів, що здійснюються рукою чи оком.

Інтелектуальний розвиток

У тісному зв'язку з удосконаленням сприймання розвивається і мислення дитини. Як уже зазначалося, наприкінці раннього дитинства на основі наочно-дійової форми мислення починає складатися наочно-образна форма. У дошкільному віці має місце її подальший розвиток. Мислення стає образно-мовним, тобто таким, що спирається на образи уяви і здійснюється за

допомогою слів. Усе це є свідченням того, що мислення набуває певної самостійності, поступово відокремлюється від практичних дій, у які було вплетене раніше, стає розумовою дією, спрямованою на розв'язання пізнавального мислительного завдання.

Зростає роль мовлення у функціонуванні мислення, бо саме воно допомагає дитині мислено ("про себе") оперувати об'єктами, порівнювати їх, розкривати їхні властивості та співвідношення, виражаючи цей процес та його результати в судженнях і міркуваннях. Мотивами такої діяльності є прагнення зрозуміти явища оточуючої дійсності, з'ясувати їхні зв'язки, причини виникнення тощо.

Діти чутливі до суперечностей у своїх судженнях, вони поступово вчаться узгоджувати їх, міркувати логічно. Необхідною умовою цього є достатня обізнаність з об'єктами, про які йдеться у їхніх міркуваннях.

Розвиток мислення дітей дошкільного віку значно прискорюється, якщо він відбувається не стихійно, а в умовах цілеспрямованого і правильно здійснюваного керування з боку дорослих за цим процесом.

Розвиток мислення тісно пов'язаний із суттєвими позитивними зрушеннями у мовленні дошкільнят. Швидко зростає словниковий запас, досягаючи до семи років 3500-4000 слів. У словнику, окрім іменників та дієслів, значне місце посідають прикметники, займенники, числівники та службові слова, згідно з їх співвідношенням у мові, якою дитина оволодіває.

Дошкільнята загалом опановують фонетичну будову рідної мови, навчаються вільно артикулювати окремі звуки та поєднувати їх у звукосполучення.

Протягом дошкільного віку діти досягають значних успіхів в оволодінні граматику мови, структурою простих та складних речень.

Відбувається подальша диференціація функцій мовлення. До функції спілкування додається планування своєї діяльності та її регулювання за допомогою мовлення. Мовлення стає засобом планування, коли переходить з кінця дії на її початок, а засобом довільного регулювання - коли дитина навчається виконувати вимоги, сформульовані за допомогою мовлення (А. О. Люблінська, О. Р. Лурія).

В ході останнього процесу виникає внутрішнє мовлення, яке стає засобом формування й функціонування внутрішніх розумових дій. Поява внутрішнього мовлення є ознакою розвитку в дитини словесно-логічного мислення, що ґрунтується на практичній діяльності.

Внутрішнє мовлення - наслідок інтеріоризації мовлення вголос і засіб перетворення зовнішніх практичних дій у внутрішні дії. Стосовно дошкільного віку, йдеться лише про генетично ранні й специфічні форми внутрішнього

мовлення (воно виконує психологічно внутрішні функції з опорою на зовнішню діяльність).

У дошкільників починає формуватися довільна увага. Вони вже можуть виділяти об'єкти відповідно до потреб своєї діяльності та спеціально зосереджуватись на них. Мимовільна увага при цьому не зникає, а продовжує розвиватись, набуваючи більшої стійкості та обсягу.

Психологічні особливості розвитку особистості дошкільника

Уже в дошкільному віці починає реально формуватись особистість дитини, причому цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційно-вольової сфери, із формуванням інтересів та мотивів поведінки, що, відповідно, детерміновано соціальним оточенням, передусім типовими для даного етапу розвитку взаєминами з дорослими.

Джерелом емоційних переживань дитини є її діяльність, спілкування з оточуючим світом. Освоєння в дошкільному дитинстві нових, змістовніших видів діяльності сприяє розвитку глибших та стійкіших емоцій, пов'язаних не лише з близькими, а й з віддаленими цілями, не тільки з тими об'єктами, що дитина сприймає, а й тими, які уявляє.

Діяльність породжує передусім позитивні емоції, причому своєю метою, сенсом, якого вона набуває для дитини, та самим процесом її виконання.

Зростає потреба дошкільника в товаристві ровесників, внаслідок чого інтенсивно розвиваються соціальні емоції (симпатії, антипатії, уподобання тощо). Виникають інтелектуальні емоції. У процесі спілкування дитини з дорослими формуються її моральні почуття. Урізноманітнюються прояви почуття власної гідності: розвивається як самолюбство, так і почуття сорому, ніяковості.

Важливе значення у формуванні моральних почуттів мають дитячі уявлення про позитивні еталони, що дозволяють передбачати емоційні наслідки власної поведінки, завчасно переживати задоволення від її схвалення як "хорошої" або ж невдоволення від її оцінки як "поганої". Таке емоційне передбачення грає вирішальну роль у формуванні моральної поведінки дошкільника (О. В. Запорожець).

Дошкільник починає відособлюватися від дорослого, диференціюючи себе як самостійну людську істоту. При цьому поведінка дитини зорієнтована на дорослого (його вчинки та стосунки з людьми) як зразок для наслідування.

Вирішальну роль у засвоєнні зразків поведінки відіграє оцінка, яку авторитетні для дитини люди дають іншим дорослим, дітям, героям казок та розповідей тощо.

Орієнтація поведінки дошкільника на дорослого зумовлює розвиток її

довільності, оскільки тепер постійно зіштовхуються як мінімум два бажання: зробити щось безпосередньо ("як хочеться") чи діяти відповідно до вимог дорослого ("за зразком"). З'являється новий тип поведінки, яку можна назвати особистісною.

Поступово розвивається певна ієрархія мотивів, їх супідрядність. Діяльність дитини тепер зумовлюється не окремими спонуканнями, а ієрархічною системою мотивів, у якій основні та стійкі набувають провідної ролі, підпорядковуючи ситуативні пробудження. Пов'язано це з вольовими зусиллями, потрібними для досягнення емоційно привабливої мети.

Що старші стають діти, то рідше у їх поведінці проявляються афективні дії, їм легше впоратися з виконанням необхідних для досягнення мети дій всупереч обставинам.

На розвиток вольових якостей позитивно впливає гра. Відособлюючись від дорослого, дошкільник вступає в активніші взаємини з однолітками, які реалізуються передусім у грі, де необхідно підкорятися певним правилам, обов'язковим для всіх, виконувати заздалегідь визначені дії.

Ігрова діяльність надає сенсу вольовому зусиллю, робить його ефективнішим. На розвиток волі у цьому віці позитивно впливає продуктивна та трудова діяльність дитини.

Дошкільник робить перші кроки у самопізнанні, розвитку самосвідомості. Об'єктами самопізнання є окремі частини тіла, дії, мовні акти, вчинки, переживання та особистісні якості.

З розвитком довільності психічних процесів стає можливим їх усвідомлення, що служить основою саморегуляції.

У спільній грі, виконуючи різноманітні завдання, діти порівнюють свої досягнення з досягненнями інших, оцінюють не лише наслідки своєї роботи, але й власні можливості, вчать контролювати себе та ставити перед собою конкретні вимоги.

Самооцінка дитиною власних учинків, умінь та інших якостей формується на основі оціночних суджень дорослих. З віком зростає об'єктивність дитячих само-оцінок.

Характерною є схильність дитини до самоутвердження спочатку в очах дорослих, потім - однолітків, а згодом - і у власних очах.

Молодший дошкільний вік

Соціальна ситуація розвитку - на початку молодшого дошкільного віку створюються передумови для виникнення нової ситуації розвитку, що характеризується двома основними особливостями дитина виходить за межі вузького та звичного для родинного кола у широкий світ, постає перед

необхідністю встановлювати відносини зі світом чужих дорослих та однолітків. Основним життєвим контекстом стає світ соціальних відносин дорослих людей, в який вона прагне ввійти і який перетворюється на центр, навколо якого обертається її життя. Змінюється характер спілкування малюка з дорослими: на зміну спільній предметній діяльності приходить діяльність пізнавальна, що пов'язано з прагненням до самостійності, дорослими психофізіологічними та соціальними можливостями дитини. Спільна з дорослими пізнавальна діяльність спрямовується встановлення властивостей предметів найближчого довкілля. Провідним мотивом стає пізнавальний, дитина стає активним споживачем інформації. Дорослий для неї – найавторитетніше джерело знань, ерудиції, постачальник невідомого та незрозумілого.

Провідна діяльність - протягом молодшого дошкільного віку на основі сюжетно-відображувальних ігрових дій з предметами розвивається сюжетно-рольова гра. Оскільки центром життя в цей період залишається дорослий, вектором, що визначає її інтереси – соціальні відносини людей, а провідним мотивом – пізнавальний, сюжетно-рольова гра є тією діяльністю, яка допомагає моделювати доросле життя. Специфікою сюжетно-рольової гри як провідної діяльності є те, що вона належить до символіко-моделювального типу: в ній операційно-технічна сторона є мінімальною, а відображення сутності реального життя – максимально важливим для дитини.

Удосконалюється мотиваційний компонент ігрової діяльності, в ній реалізуються мотиви, пов'язані із самовираженням, самоствердженням, прагнення дитини бути визнанню іншими.

Через змістовий компонент творчих ігор дорослий сприяє виокремленню дитиною з життєвого контексту людської діяльності та реальних стосунків як того боку дійсності, на якому базується становлення її особистості.

Молодший дошкільний вік проміжний, перехідний між раннім та старшим дошкільним дитинством, що позначається на новоутвореннях свідомості та особистості. До них належать: утворення елементарної цілісної картини навколишнього світу, відкриття свого внутрішнього світу, цілеспрямована поведінка, емоційне та інтелектуальне передбачення, опанування правил поведінки, моральні почуття, самодіяльність та найпростіші форми творчості.

Криза – молодший дошкільний вік можна вважати стабільним, відносно спокійним перехідним періодом. Дитина, ніби відпочиває, набирається сил після бурхливої кризи трьох років, що тільки-но минула, перед кризою шести-семи років, яка попереду.

Отже, в цей віковий період накопичуються сили, дитина збагачується

життєвими враженнями, диференціюється та деталізується її особистий досвід, починається поступовий перехід на новий виток особистісного зростання.

Криза трьох років

Зміни — це не лише надбання, але і втрати: старого, звичного, зручного. Кризи розвитку тут не виняток. Зростання, становлення особи невблаганно означає відмову від колишніх звичних форм поведінки. Проте довіримося мудрості відомого всьому світу вітчизняного психолога Л. С. Виготського: «Якби кризи не були відкриті емпірично, то їх слід було б вигадати теоретично». Навіщо ж вони потрібні?

Становлення особистості — процес нерівномірний. Крім поступових змін, що супроводжуються набуттям навичок і одержанням знань, існують етапи, коли розвиток особистості має стрибкоподібний характер. Упродовж цього відносно короткого часу — від декількох місяців до одного року — спостерігається наростання труднощів у спілкуванні дорослого з дитиною, яка стає вередливою і важковиховуваною. Саме ці поворотні пункти й отримали назву криза дитячого розвитку. І хоча подібні прояви характерні не для всіх дітей, але найчастіше (тією чи іншою мірою) вони все-таки заявляють про себе.

Криза трьох років — одна з найвідоміших криз розвитку маленької людини. Криза трьох років відрізняється від того, що відбувалося у віці одного місяця (так звана криза новонародженості) або року (криза одного року). Якщо попередні два переломні моменти могли пройти відносно гладко, перші акти протесту були ще не такими активними за характером, а в очі впадали лише нові уміння і навички, то з кризою трьох років ситуація складніша. Пропустити її практично неможливо.

Слухняний трирічний малюк — явище таке ж рідкісне, як і поступливий і ласкавий підліток. Такі ознаки кризових періодів, як важковиховуваність, конфліктність та інше в даний період вперше виявляються реально і в повному обсязі. Недаремно кризу трьох років називають інколи ще віком норовистості. Для кризи трьох років, згідно з дослідженнями учених і психологів, найважливішим новоутворенням є виникнення нового відчуття «Я» та «Я сам». Ознаки, за якими визначають настання цієї кризи, складають так зване «семизір'я». Усвідомлюючи, що означає кожна складова цього семизір'я, можна успішніше допомогти дитині перерости даний етап розвитку, а також зберегти здоровою нервову систему — і дитячу, і власну.

1. Негативізм

Це негативна реакція, пов'язана зі ставленням однієї людини до іншої. Дитина відмовляється взагалі підкорятися певним вимогам дорослих. Негативізм слід відрізнити від звичайної неслухняності, адже дитина не

слухається вас не тому, що їй так хочеться, а тому, що в даний момент не може вчинити інакше.

У загальному сенсі негативізм означає прагнення дитини суперечити, робити навпаки тому, що їй говорять. Дитина може бути дуже голодна або дуже хотіти послухати казку, та вона відмовиться лише тому, що дорослий їй це пропонує.

Відмовляючись від вашої пропозиції або прохання, вона «захищає» своє «Я». У разі різкої форми негативізму справа доходить до того, що можна отримати протилежну відповідь на будь-яку пропозицію, зроблену авторитетним тоном. Наприклад, дорослий дитині заявляє авторитетно: «Ця сукня чорна»,— і отримує у відповідь: «Ні, вона біла». А коли говорять: «Сукня — біла», дитина відповідає: «Ні, чорна».

2. Упертість

Упертість полягає в тому, що дитина наполягає на своєму рішенні. Тут відбувається виділення особи і висувається вимога, щоб на цю особу зважали. Висловивши власну точку зору або попросивши про щось, трирічний малюк дотримуватиметься свого, що б там не було. Чи так він бажає виконання «заявки»? Можливо. Та, швидше за все, вже не дуже або взагалі давно не бажає. Але як же малюк зрозуміє, що на нього зважають, що до його думки прислухаються, якщо ви вчините по-своєму? Упертість не слід змішувати з наполегливістю.

3. Норовистість

Близька до негативізму й упертості, але має специфічні особливості. Норовистість є більш загальною і безособовою за характером. Норовистість, на відміну від негативізму, — це загальний протест супроти звичного способу життя, норм виховання. Дитина незадоволена всім, що їй пропонують.

4. Свавілья

Прагнення до незалежності від дорослого. Дитина сама хоче щось робити. Частково це нагадує кризу першого року, але там дитина прагнула до фізичної самостійно сті. Тут йдеться про глибші речі — про самостійність наміру, задуму. Свавільний малюк приймає лише те, що він вирішив і задумав сам. Це своєрідна тенденція до самостійності, але гіпертрофована і неадекватна спроможностям дитини. Неважко здогадатися, що така поведінка викликає конфлікти і сварки з тими, хто оточує дитину.

5. Знецінення

Знецінюється все те, що раніше було цікавим, звичним, дорогим. Улюблені іграшки в цей період стають поганими, ласкава бабуся — осоружною, батьки — злими. Дитина може розпочати лаятися, обзиватися (відбувається знецінення старих норм поведінки), зламати улюблену іграшку

або порвати книжку (знецінюються прихильності до дорогих раніше предметів) і так далі.

6. Протест-бунт

Краще за все цей стан можна охарактеризувати словами відомого психолога Л. С. Виготського: «Дитина перебуває у стані війни з тими, хто її оточує, у постійному конфлікті з ними».

7. Деспотизм

Ще нещодавно ласкавий малюк у віці трьох років нерідко перетворюється на справжнісінького сімейного деспота. Він диктує всім свої норми і правила поведінки: чим його годувати, у що одягати, кому можна виходити з кімнати, а кому не можна, що робити одним членам сім'ї, а що — іншим. У разі, якщо в сім'ї ще є діти, деспотизм починає набувати ознак загострених ревнощів. Адже, з погляду трирічного карапуза, його брати або сестри взагалі не мають у сім'ї жодних прав.

Перераховані особливості кризи трьох років можуть привести багатьох дорослих у розпач. Проте все, зрозуміло, не так страшно. Стикаючись із подібними проявами, дорослі повинні твердо пам'ятати про те, що зовнішні негативні ознаки — це лише зворотний бік позитивних складових змін особистості, головний і основний сенс будь-якого критичного віку. У кожен період розвитку дитина має особливі, притаманні лише даному віку потреби, засоби, способи взаємодії зі світом і усвідомлення себе. З часом, виконавши свою роль, вони повинні поступитися місцем новим — абсолютно іншим, однак єдино можливим в ситуації, що змінилася. Виникнення нового обов'язково означає відмирання старого, відмову від уже опанованих моделей поведінки, взаємодії з навколишнім світом. І в періоди криз, як ніколи раніше, відбуваються різкі, значні зрушення і зміни в особистості дитини.

Старший дошкільний вік

У шестирічок відбуваються якісні зміни у побудові тіла: воно набирає типово «шкільної форми». Тобто мова йде про формування у цьому віці первісних форм, характерних для чоловічої і жіночої конституції.

Радикальні зміни відбуваються і в центральній нервовій системі. Збільшується маса мозку, який на кінець шостого року досягає 1 350 г, що становить 90% маси мозку дорослої людини. Розвиваються і його функції. Це виявляється у тому, що значно зростають порівняно з попередніми стадіями розвитку дитини сила і роль гальмівних процесів, зокрема, удосконалюється умовне і диференційоване гальмування. Ускладнюється і сама структура аналітико-синтетичної діяльності. Так, утворення нових нервових зв'язків відбувається за безпосередньою участю другої сигнальної системи, тобто в

обох сигнальних системах одночасно. Завдяки цьому розширюється сфера впливу на розвиток діяльності дитини словесних подразників або сигналів.

Нервова система дітей шостого року життя дуже вразлива, і тому для подальшого встановлення та закріплення врівноваженої взаємодії процесів збудження й гальмування потрібно подбати про раціональну зміну навантаження та спокою, напруження і розрядки в просі організації життєдіяльності старших дошкільників. Нормальний фізичний розвиток дитини має величезне значення для формування особистості. Однак психічний розвиток визначається не тільки ним, а здійснюється внаслідок активної взаємодії дитини з її найближчим соціальним середовищем.

Соціальна ситуація розвитку дитини старшого дошкільного віку суттєво змінюється порівняно з попередніми роками її життя. У зв'язку з необхідністю підготовки до шкільного навчання зростають вимоги до дитини-дошкільника з боку дорослих як до суб'єкта різних видів предметно-практичної діяльності і спілкування. У рамках кожної вікової групи утворюється «дитяча спільність» (механізм дії якої подібний до функціонування громадської думки), активно формує оцінне ставлення дитини до себе. При цьому оцінне ставлення членів дитячої групи до окремої дитини може не збігатися з оцінним ставленням до неї дорослих.

Збагачення індивідуального й суспільного досвіду дитини в процесі гри та інших видів діяльності, засвоєння нею під впливом цілеспрямованої педагогічної роботи правил і норм співжиття у колективі, загальнолюдських моральних цінностей як регуляторів соціально належної поведінки приводить наприкінці старшого дошкільного віку до ґрунтовних якісних змін у психіці дітей. Якщо дитина розвивається нормально, то зміни у її психіці стають передумовами формування шкільної зрілості.

Найбільш суттєві зміни, які охоплюють різні психічні сфери дітей старшого дошкільного віку — пізнавальну, вольову, емоційну — свідчать про те, що цей вік є переломним, багатим на такі новоутворення, які забезпечують перехід дитини до систематичного шкільного навчання.

Коротко охарактеризуємо ці зміни.

1. На шостому році життя дитини є уже достатньо усталеними і функціонально дієвими такі «внутрішні інстанції» підростаючої особистості, як її образ «я», самооцінка, самолюбство, рівень домагань, особистісні очікування та ін., які опосередковують будь-які види активності дитини й дають змогу їй діяти самостійно — «від імені власного «я». Поява цих інстанцій як регуляторів діяльності і поведінки є свідченням диференціації внутрішнього і зовнішнього боку особистості дитини і розвитку у неї здатності діяти доволно, згідно з поставленою метою, попри ситуативні афективно забарвлені спонуки, що

відволікають від цієї мети.

2. З названими фундаментальними новоутвореннями особистості старшого дошкільника органічно пов'язана його установка на досягнення бажаного результату в різних видах діяльності. Бажаний результат — це той, який відповідає рівню домагань дитини. Зазначена установка ґрунтується на одному з найважливіших новоутворень дошкільного дитинства (його другої половини) — супідрядності мотивів. Тобто діяльність старших дошкільників дедалі більше спонукається не окремими, ізольованими від інших мотивами, що не пов'язані одне з одним або навіть вступають між собою у конфлікт, а певною системою мотивів, де провідні, найбільш значущі для досягнення успіху в діяльності, набувають провідного значення і підкоряють собі більш часткові, ситуативні мотиви, які гальмують процес досягнення результату. Завдяки цьому й розвивається здатність дитини до морального вибору, що дає змогу їй діяти свідомо, самостійно, відповідно до суспільно значущих вимог.

3. На основі зазначених змін формується довільність поведінки і нове ставлення дитини до себе, до своїх можливостей та вчинків. Оволодіння вмінням керувати собою, регулювати власні наміри, дії та вчинки виділяється як окреме завдання. Дитина вже більш-менш реально оцінює свої можливості щодо здійснення того чи іншого завдання: «можу», «не можу», «це у мене не вийде» і т. ін. Створюється відповідний ґрунт для усвідомлення дитиною своїх особистих властивостей, які формуються у неї в процесі різних видів діяльності і спілкування під впливом оцінного ставлення оточуючих.

4. Розвиток взаємин дитини з дорослими та однолітками піднімається (порівняно з молодшим дошкільним віком) на якісно новий ступінь. У процесі комунікативної діяльності старших дошкільників формується одна з найспецифічніших людських властивостей — здатність до рефлексії. Ця здатність, полягає у тому, що дитина починає оцінювати себе з точки зору інших людей, вона навчається ніби збоку аналізувати свої дії, приймати рішення, враховуючи при цьому можливу реакцію на її дії партнерів по спілкуванню. Із здатністю до рефлексії пов'язане і таке новоутворення старшого дошкільного віку, як антиципація, тобто передбачення можливих дій та оцінок збоку інших, упередження тієї чи іншої ситуації.

5. Описані новоутворення у сфері особистості за правильних умов виховання закономірно ведуть до позитивних зрушень у розвитку всіх психічних процесів — сприймання, пам'яті, уяви, мислення та ін. Ці процеси у старшому дошкільному віці набирають довільного характеру, збагачуються за змістом та вдосконалюються за своїми регулятивними функціями. Так, істотним показником зрушень у розвитку психічних процесів дитини старшого дошкільного віку є виникнення у неї первинних форм довільної

уваги, завдяки чому дитина вже здатна підпорядковувати свою увагу вимогам вихователя, зосереджуватися, керувати своєю психічною діяльністю. Її сприймання предметів та явищ формується як відносно самостійний процес (у ранньому дитинстві, як відомо, сприймання невіддільне від діяльності дитини з предметами). Старші дошкільники виявляють риси більш стійкого і цілеспрямованого сприймання, ніж діти молодшого дошкільного віку. У їхнє сприймання дедалі більше включаються другосигнальні зв'язки, які надають йому узагальнюючого характеру, тобто сприймання старших дошкільників стає категоріальним.

Діти цього віку здатні вже до вибіркового й усвідомленого запам'ятовування. Отже, їхня пам'ять набуває якісно нових особливостей. Серед них найголовніша - це довільність процесів запам'ятовування та відтворення. З цією особливістю органічно пов'язані і такі, як більша міцність пам'яті та її досить широкий обсяг, який значно збільшується під кінець дошкільного віку завдяки згромадженню дитиною життєвого досвіду.

Істотні зміни відбуваються у розвитку мислення старшого дошкільника. Воно підноситься на новий ступінь розвитку. Це виявляється не тільки в умінні оперувати уявленнями, а й у збагаченні місту цих уявлень. Крім того, дитина стає здатною оперувати не лише поодинокими чуттєвими образами предметів, а й більш узагальненими уявленнями, в яких об'єднуються і поодинокі враження, і судження про ці предмети. Це означає, що мислення дитини відокремлюється від сприймання і водночас від практичної дії та і стає відносно самостійним процесом. Залишаючись ще переважно наочно-образним, воно поступово робиться словесним. Формування у другій половині дошкільного віку форм словесного (вербального) мислення є надзвичайно важливим у тому відношенні, що дитина готується до засвоєння розумових дій, характерних для шкільного навчання.

У нерозривному зв'язку з розвитком мислення дитини здійснюється і її мовний розвиток. На кінець шостого року діти загалом засвоюють систему рідної мови. Формування нових взаємин з оточуючими — дорослими і однолітками, а також опанування нових видів діяльності веде до збагачення форм і функцій усного мовлення дитини. На цій основі здійснюється перехід від діалогічних форм мовлення до розгорнутих висловлювань, які нерідко набувають форми монологу. Центральною ланкою у розвитку зв'язної мови є збагачення функцій внутрішнього мовлення. Внутрішнє мовлення починає функціонувати тоді, коли у дитини в умовах її практичної діяльності виникає проблемна ситуація, яку дитині треба осмислити, в цих випадках внутрішнє мовлення виконує функції планування, угадування, обмірковування з самим собою того, що треба зробити. Отже, опанування у старшому дошкільному віці

зв'язної і виразної мови, засвоєння її граматичних структур, а також розвиток функцій внутрішнього мовлення виступають основними передумовами засвоєння писемної мови.

Невіддільною від розвитку мислення і мови є уява дошкільників. Уява зароджується у надрах уявлень дитини про навколишню дійсність, але не зводиться до них. У своїй уяві дитина завжди ніби відривається від реальних подій. У молодших дошкільників уява ще не скеровується спеціальною метою уявити ті чи інші предмети, явища, події. Старші дошкільники здатні вже керувати процесом фантазування для досягнення певної мети. Завдяки цьому можна говорити про розвиток у старшому дошкільному віці не лише репродуктивної уяви, а й про зародження творчих форм уяви. У зв'язку з формуванням внутрішнього світу дитини, її образу «я», самооцінки та інших новоутворень з'являється також особливий вид уяви — мрія, що знаходить свій вияв у створенні образів бажаного для дитини майбутнього.

Психічні процеси не тільки виявляються, але й формуються у різних специфічно дитячих видах діяльності. Провідною діяльністю залишається гра. Зміст її дедалі більш інтелектуальний, відповідає рівню розумового розвитку старших дошкільників. У цьому змісті відображаються суспільні події, що їх починають усвідомлювати діти, етичні правила, якими регулюються взаємини між людьми, різні фантастичні сюжети. Змінюється і мотивація ігор. Серед ігрових мотивів значне місце посідають пізнавальні інтереси, потреба в порівнянні себе в якомусь відношенні з однолітками, у співробітництві з ними, самооцінка та ін.

За умови правильного виховання дітей звичною для них стає побутова праця. Більшість старших дошкільників починає усвідомлювати суспільну користь своєї праці як допомогу дорослим чи іншим дітям. При цьому діти вже здатні без зовнішнього контролю виконувати роботу з самообслуговування.

РОЗДІЛ II.
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИКИ
СТУДЕНТІВ 2 КУРСУ (3 семестр – 2 тижні)
У ГРУПАХ РАНЬОГО ВІКУ

Соціально-психологічна адаптація до дитячого садка у різних дітей відбувається не однаково, відповідно до віку, типу вищої нервової діяльності, стану здоров'я, стилю виховання в сім'ї, родинних взаємин, рівня розвитку в дитини ігрових навичок, її контактності, доброзичливості, емоційної залежності від матері тощо.

Вихователем звертається увага на те, що для успішної адаптації до нового середовища усім членам сім'ї необхідно підготуватися до змін, що будуть відбуватися в житті дитини. По-перше, необхідно ознайомитися з правилами дитячого садка і створити відповідний режим вдома: режим харчування, сну, прогулянок. По-друге, батькам потрібно сформулювати оптимістичне ставлення до відвідування дитиною дитячого садка, адже страх відчуває не тільки дитина, але й батьки. Рекомендується також ознайомитися з фазами адаптації і особливостями протікання пристосування у них, з метою правильного реагування на поведінку дитини. Батькам необхідно запам'ятати, що кожна дитина проходить через три фази адаптації.

Перша фаза – *гостра фаза чи період дезадаптації* – організм вихованця відповідає бурхливою реакцією на нові впливи. Фаза супроводжується коливаннями в соматичних станах і психічному статусі. Відбувається ломка сформованих раніше динамічних стереотипів: режимних моментів і спілкування. Підвищується збудливість, тривожність, агресивність дитини. На цьому етапі дитині притаманні поганий сон, апетит, настрій, часті респіраторні захворювання. Можуть з'являтися небажані для цього віку звички, наприклад, дитина починає ссати пальці, гризти нігті. Етап триває від 2–3 днів до 1–2 місяців.

Друга фаза – *поступового пристосування*. Характеризується адекватною поведінкою малюка. Дитина шукає оптимальні реакції на зовнішні впливи. Вихованець намагається включатися у спільну діяльність, стає більш активним, зацікавленим, урівноваженим. Малюк звикає до прийому їжі, асортименту страв, їх смакових якостей; вчиться чути свій голос, відкликатися на звернення вихователя, його прохання. Формуються навички самообслуговування. Фаза поступового пристосування триває від 1 тижня до 2–3 місяців.

Третя фаза – *компенсації* – період відносно сталого пристосування. Характеризується швидким темпом розвитку. Організм знаходить оптимальні

варіанти реагування на нові умови життя. Починає активно засвоюватися нова інформація. Зменшується хворобливість, дитина пристосовується до режимних моментів. Цей період триває від 2–3 тижнів до півроку [2].

В. Грібель, Р. Нізель визначають такі критерії повної адаптації дитини: прояв ініціативи і незалежної поведінки, соціальна інтеграція та адекватна поведінка в групі, позитивний емоційний настрій, дотримання правил, адекватна поведінка при розлученні з батьками, хороші взаємовідносини з вихователем [7].

В залежності від індивідуальних особливостей дитини тривалість проходження наведених фаз різна.

Враховуючи вищезазначене, можна виділити три групи дітей за характером пристосування до нових умов життя.

Перша група — ті, для кого процес адаптації проходить легко і безболісно. Ці діти цікавляться іграшками й діяльністю, комунікабельні, самостійні, врівноважені. У сім'ї спілкування батьків з дитиною доброзичливе, поважне.

Друга група — малюки, які адаптуються повільніше й важче. Їх поведінка характеризується нестабільністю, періоди зацікавлення грою змінюються періодами байдужості, вередування. Їм бракує довіри у ставленні до вихователів, інших дітей. Навички гри та спілкування у таких малюків розвинені недостатньо. Ці діти часто бувають малоініціативними, менш самостійними, дещо можуть робити самі, але здебільшого залежать від дорослого. З боку батьків спостерігається нестабільність у спілкуванні: доброзичливі, розважливі звертання змінюються окриками, погрозами або послабленням вимогливості, неувагою.

Третя група — діти, які важко пристосовуються до нового середовища. Як правило, вони несамостійні, неконтактні, звичні до нестабільності в режимі дня, швидко втомлюються. Ігрові навички у них часто бувають не сформовані. Такі діти нерідко стикаються з проявами авторитарності, жорстокості або, навпаки, зайвого лібералізму з боку дорослих, що спричиняє острах, недовіру до вихователя чи повне ігнорування його й інших дітей. Сон, апетит у таких дітей часто бувають погані або зовсім відсутні. Їм притаманна висока захворюваність, яка ще більше уповільнює звикання до нового оточення і нових вимог.

Отже, під час адаптаційного періоду особливу увагу необхідно звернути на дітей другої і третьої групи. В адаптаційний період фронтальні заняття з дітьми не проводяться, перевага надається індивідуальним формам роботи. Можлива робота з невеликими підгрупами дітей по 3–4 особи. Не потрібно планувати вдень більше ніж 1–2 форми роботи.

Т. Жаровцева, Т. Науменко, І. Печенко, Н. Захарова з'ясували, що

дотримання певних педагогічних умов в адаптаційний період забезпечує успішне пристосування до садка. Серед таких умов науковцями визначено:

- розширення кола соціальних контактів, спілкування;
- врахування органічних потреб та поступове привчання до режиму дошкільного закладу, активної участі в них;
- забезпечення єдності родинного та суспільного виховання, вимог, які пред'являються дитині;
- організація різноманітної і змістовної діяльності у відповідності до інтересів та потреб дитини;
- своєчасне засвоєння дитиною соціального досвіду нового середовища;
- збереження та розвиток повноцінного фізичного, психічного та Соціального Я дошкільника;
- забезпечення емоційного комфорту, задоволення від перебування в дошкільному закладі;
- підготовка вихователів до педагогічного керування процесом адаптації дітей.

З метою покращення емоційного стану вихованців, що відносимо до другої та третьої груп Є. Жердева рекомендує наступні прийоми [3]:

- ігри з піском і водою (дати дітям склянки зі скла, що не б'ється, різного об'єму ложки, лійки, сита, щоб малюк переливав воду з однієї ємкості в іншу чи ловив у ємкості сачком шарики чи рибок);
- монотонні рухи руками (нанизування кілець пірамідки чи шариків з отворами на шнур);
- стискання кистей рук (дайте дитині гумову іграшку-пищалку, нехай вона стискає і розтискає руки і слухає, як пищить іграшка);
- малювання фломастерами, маркерами, фарбами;
- слухання неголосної спокійної музики («Ранок» Е. Грига, «Король гномів» Ф. Шуберта, «Мелодія» К. Глюка);
- заняття зі сміхотерапії.

Своєрідною пам'яткою для вихователя та психолога можуть слугувати перелічені нижче **психолого-педагогічні умови забезпечення процесу адаптації дітей до дитячого садка** [4].

1. Поступове вироблення в дитини звички дотримуватися певного режиму дня. Найкраще здійснювати це в домашніх умовах ще до початку відвідування дитячого садка. У садку бажано забезпечувати дотримання гнучкого режиму.

2. Формування навичок самообслуговування (вміння самостійно їсти, вдягатися, складати іграшки, одяг тощо).

3. Формування навичок самообслуговування (вміння самостійно їсти, вдягатися, складати іграшки, одяг тощо).
  4. Розвиток ігрових навичок, навичок спілкування. Поступове розширення кола знайомств малюка.
  5. Організація позитивного емоційного спілкування дитини з вихователем і персоналом дитячого садка.
  6. Обладнання групової кімнати має передбачати можливість проведення індивідуальних ігор, занять, задовольняти прагнення дитини побути на самоті або наодинці з вихователем.
  7. Забезпечення міжвікового спілкування дітей як однієї з найефективніших умов успішної адаптації до нового середовища.
  8. Забезпечення змістовної діяльності дошкільнят з урахуванням індивідуальних інтересів кожної дитини та її вікових можливостей.
  9. Психолого-педагогічна просвіта батьків з питань полегшення адаптації до дитячого садка (індивідуальні бесіди, консультації).
  10. Поступове збільшення тривалості перебування дитини у дитячому садку (спочатку — тільки прогулянка, гра; потім — з ранку до обіду; а вже через кілька днів додаємо обід, сон і т. ін.).
  11. Можливість розширення кола близьких людей, які приводять дитину до дитячого садка (не тільки мама, але й тато, сестра, дідусь,— це полегшує прощання).
- Проведення спеціальних ігрових комплексів, спрямованих на розширення кола спілкування, вироблення впевненості, зняття тривожності, страхів.

ЗАВДАННЯ З ПСИХОЛОГІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ 2-ГО КУРСУ, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ ПРАКТИКУ В ГРУПАХ РАНЬОГО ВІКУ

ЗАВДАННЯ № 1. Оформити щоденник спостереження за дезадаптованою дитиною в групі раннього віку.

З метою зібрання якнайбільшого обсягу інформації про дитину студентам-практикантам необхідно провести співбесіду з батьками, метою якої б було визначення індивідуально-психологічних особливостей дитини.

Отримання первинної інформації про дитину є необхідним, оскільки перші враження й перші уроки спілкування дитина отримує в сім'ї: відчуває ставлення до себе, спостерігає взаємини між дорослими, переймає їхні форми поведінки. В родинному середовищі складаються моральні риси її характеру.

Орієнтовні запитання для бесіди з батьками (після одержання загальної

інформації про ім'я, прізвище, вік, стан здоров'я дитини тощо):

- Чи має дитина досвід спілкування з іншими дітьми? Який характер має це спілкування?
- Що найбільше впливає на поведінку малюка (стиль спілкування; місце, режим, обстановка; стан здоров'я тощо)?
- Який настрій переважає протягом дня?
- Як відбувається фізичний розвиток дитини? Чи загартовують її? Як саме?
- Чим цікавиться дитина?
- Яким бачите сина (доньку): врівноваженим(ою); надмірно рухливим(ою), стрімким(ою), гомінким(ою); повільним(ою), млявим(ою)?
- Якої системи виховання дотримуетесь: авторитарної, демократичної, ліберальної?
- Чи існує узгодженість у вихованні з боку членів родини? Хто ще бере участь у вихованні?
- Чи є у дитини брати, сестри? Як вона з ними спілкується?
- Чи прагнете дотримуватися вдома режиму дня? Чи збігається він з режимом дитячого садка?
- Як засинає ваш малюк? Чи міцно спить? Який у нього апетит?
- Чи самостійна дитина для свого віку? Що вона може робити самостійно?
- Чи слухняний ваш син (донька)? Якщо не слухається, як ви реагуєте (ображаєтеся, сварите, караєте, не звертаєте уваги тощо)?
- Як реагуєте на скарги дитини про сварки з іншими дітьми (захищаєте, звинувачуєте, відмахуєтесь, робите спроби розібратися та ін.)?
- Якщо розумієте, що були неправі, чи просите вибачення у сина (доньки)?
- Що найбільше подобається дитині?
- Що вас найбільше турбує в поведінці й розвитку малюка?
- Яким, на вашу думку, має бути вихователь?

Проводячи ознайомлювальну бесіду, слід зважати не лише на зміст того, що кажуть батьки, а й на інтонацію, вираз обличчя і особливо — на поведінку дитини. Потребують уваги, зокрема, такі моменти:

- як поводить себе дитина в присутності незнайомих дорослих (боязко, впевнено, зацікавлено, байдуже, нахабно);
- загальний стиль поведінки (спокійна, врівноважена, інертна, надміру енергійна);
- зацікавленість обстановкою, іграшками, іграми (просить погратися, з цікавістю дивиться, грає, якщо пропонують, бере сама);
- характер спілкування матері з дитиною (говорить лагідно, чемно, з повагою, з

- окриком, роздратовано, з погрозою);
- як реагує дитина на звернення і прохання матері (слухається, вередує, ігнорує).

У щоденнику спостережень фіксуються особисті дані дитини та викладаються результати спілкування з батьками і спостереження за дитиною, а також об'єктивуються висновки та рекомендації стосовно поліпшення адаптованості конкретної дитини. Щоденник оформляється на листках А4 друкованим способом.

Зразок оформлення щоденника спостережень

П.І.Б. дитини:

Дата народження:

ДНЗ _____ група _____ тип групи _____

Термін перебування в даному ДНЗ

Опис проблеми. (Н-д: *Замкнена дитина. Поводить багато часу наодинці. Розгойдується і смоче палець. Не грає з іншими дітьми і майже не звертає на них уваги. Не схильна до контакту з жодним зі співробітників дитячого садка.*)

Словесна характеристика, надана батьками на дитину (прикладі запитань див. вище)

Спостереження за поведінкою дитини через регулярні проміжки часу.

Хід спостереження. (зразок)

Середа, 7 липня

13.30. Стоїть в дверях, дивиться на дітей в садку.

14.00. Сидить і розгойдується в кріслі

14.30. Сидить з лялькою на колінах. Поплескував ляльку, але не дивився на неї.

15.00. Плаче, не говорить, в чому причина. Відвертається. Йде доляльки.

...

Четвер, 8 липня

13.30. Сидить на дерев'яній машині, але не рухає її. Дивиться, як діти будують щось з кубиків.

14.00. Дивиться, як діти прикріплюють картинки.

14.30. Бродить по групі, нібито цілком безцільно.

...

Понеділок, 12 липня,

10.00. Сидить один в книжковому куточку, смоче палець. Вихователь сідає поруч і показує предмети в книжці. Микола дивиться на книжку. Важко сказати, чи він слухає.

10.30. Плаче біля дверей.

11.00. Дивиться, як інша дитина малює. Вихователь запитує його: «Хочеш помалювати?» Микола не відповідає, але дає підвести себе до мольберта.

11.30. Плаче — його випадково штовхнули. Дає заспокоїти себе. (Коментар: Микола не пеститься, як більшість дітей.)

Висновки. У даному випадку спостереження підтвердило (чи не підтвердило) первинне враження дорослих і їхню заклопотаність поведінкою малюка. Але інколи спостереження свідчать, що поведінка дитини не викликає стільки тривоги, як здавалося спочатку. Наприклад, Микола міг би опинитися просто «тихонею», який не заговорює з дорослими, а грає відокремлено і спілкується з іншими дітьми, коли обстановка не особливо галаслива.

Рекомендації.

ЗАВДАННЯ № 2. Розробити та реалізувати ігровий тренінг для адаптації дітей.

Виконуючи звіт з цього завдання студент повинен презентувати перелік ігрових вправ, які він запланував та втілював у взаємодії з дітьми. Окрім цього повинні бути презентовані фото, на яких є очевидним виконання тієї чи іншої ігрової вправи.

Зразок оформлення звіту по проведеному ігровому тренінгу

Ігровий тренінг

Мета: сприяти кращій адаптації дітей в групах раннього віку

Гра №1. «Назва»

Опис гри.

....

Самоаналіз проведення цієї гри (які були складнощі, що вдалось, як реагували діти, висновки на майбутнє).

...

Ось декілька методичних рекомендацій студенту, що планує розробити та впровадити тренінг.

Провідною й чи не найпривабливішою діяльністю в дошкільному віці є гра, тому пропонується програма тренінгових занять повинна будуватись на основі ігрових вправ, спрямованих, в першу чергу, на забезпечення психологічно комфортного перебування дитини в дошкільному закладі.

Усі заняття повинні мати гнучку структуру, що наповнюється різним

змістом. Структура повинна бути розроблена з урахуванням вікових особливостей дітей дошкільного віку.

Якщо ви працюєте у звичайному садку, де діти традиційно сидять за столами, перше заняття можна почати з введення ритуалів вітання і прощання. Розкажіть дітям, що ваші заняття проходять в певний день і завжди будуть починатися зі звучання спокійної музики. Краще використовувати спеціально підібрані серії для дітей, наприклад: «Наодинці з природою», «Чарівні голоси природи», «Музика для дітей». Поки звучить мелодія, запропонуйте дітям акуратно узяти свій стілець і поставити його на килим або в будь-яке відведене для занять місце. Сідати краще колом, щоб всі могли бачити одне одного. Відстань між дітьми повинна бути такою, щоб, сидячи на своїх місцях, вони могли узятися за руки.

Якщо ви не знаєте імен дітей, зустрічаєтеся з ними вперше, попросіть їх спочатку називати свої імена, а потім йти за стільцями.

Ви можете заздалегідь позначити якимось чином місце дітей на килимі або на підлозі, щоб в результаті вийшло велике рівне коло, і попросити дітей поставити стільці там, де лежать кружечки або щось інше. Якщо заняття проходять в окремому приміщенні постійно, то коло можна «намалювати» на килимі з допомогою кольорової ізоляційної стрічки. Можна вирізати з килимового покриття спеціальний круглий килим, який ви розстилатимете перед заняттям. У цьому випадку попросіть дітей розміститися по краю килима на однаковій відстані одне від одного, щоб не було «великих вікон». І, нарешті, ви можете викласти коло на підлозі з допомогою каната або мотузка і попросити дітей сісти по лінії цього каната.

Заняття з маленькими дітьми завжди несуть у собі масу несподіванок і сюрпризів, які можуть стати перешкодою в роботі, а можуть бути використані ведучим і як матеріал для спільної діяльності всіх учасників заняття. Зазвичай, це залежить перш за все від особистих і професійних якостей ведучого, у першу чергу від того, наскільки він знайомий з психологічними особливостями дітей даного віку, чи може він бути уважним і чуйним до нюансів дитячої поведінки. Важливо, щоб ведучий був щирим, емоційно відкритим, артистичним, здатним до імпровізації і володів навичками саморегуляції та релаксації.

Результати такої роботи не завжди виявляються швидко і бувають не такими очевидними, як під час навчання дітей читання, лічби. Тому не варто чекати від роботи за цією програмою швидкого ефекту. Проте, як показує практичний досвід, після проведення занять не відразу, не водночас, а поволі і поступово позитивні результати починають виявлятися. У дітей зникають небажані форми поведінки, з'являється здатність виконувати такі види діяльності, які раніше були їм недоступні.

РОЗДІЛ III.
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ
СТУДЕНТІВ 2 КУРСУ (4 семестр – 2 тижні)
(В ГРУПАХ В ОЗДОРОВЧИЙ ПЕРІОД)

Оздоровчий період покликаний забезпечити повноцінне оздоровлення, загартування, відпочинок дітей в умовах дошкільного навчального закладу. Розширити уявлення дітей про природу та навколишній світ. Тому діяльність дошкільного навчального закладу у літній період спрямовується на організацію змістовного, різноманітного буття з метою оздоровлення дітей, забезпечення їхнього активного відпочинку, закріплення, уточнення, розширення запасу набутих упродовж навчального року знань через різного виду дитячої діяльності: рухової, ігрової, пізнавальної.

Під час організації оздоровчо-виховної роботи з дітьми педагогічний та медичний персонал дошкільного навчального закладу повинні дотримуватись наступних принципів:

- забезпечити максимальне перебування дітей на свіжому повітрі;
- скоригувати тривалість сну та інших видів відпочинку відповідно до віку дітей;
- створити умови для достатньої рухової активності дітей.

Літня прогулянка особливо важлива, тому що зі зменшенням навчального навантаження діти мають більше часу для самостійної діяльності. Щоб зробити прогулянку максимально змістовною та цікавою, вихователі повинні ретельно її планувати з урахуванням індивідуальних особливостей та інтересів дітей. Малорухливих дітей варто активізувати, залучати до діяльності, яка сприяє розвитку інтересу до рухливих ігор та вправ. Активних і рухливих дітей слід переключати на діяльність, яка вимагає точності рухів, уваги та стриманості.

ЗАВДАННЯ ДО ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ (В ГРУПАХ В ОЗДОРОВЧИЙ ПЕРІОД)

Завдання №1.

Описати за схемою 10 ігор за різною спрямованістю (рухливі, пізнавальні, на знайомство, тематичні тощо), які можна проводити з дітьми на вулиці.

Схема опису:

1. Назва гри
2. Підручний матеріал (за потреби)
3. Мета проведення
4. Етапи проведення

Завдання №2.

Провести 3 гри за різною спрямованістю і описати за наступною схемою:

Схема опису:

1. Назва гри
2. Підручний матеріал (за потреби)
3. Мета проведення
4. Етапи проведення
5. Висновки (самоаналіз проведення цієї гри (*які були складнощі, що вдалось, як реагували діти, висновки на майбутнє*))
6. Фото проведених вправ (по можливості).

Завдання №3.

Написати ґрунтовний висновок (2-3 сторінки) про свою практику, про особливості, помилки та досягнення.

РОЗДІЛ IV.
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАКТИКИ
СТУДЕНТІВ 3 КУРСУ (5 семестр – 2 тижні)
(ОРГАНІЗАЦІЯ СПІВПРАЦІ З БАТЬКАМИ)

Головну роль в усіх виховних аспектах завжди відіграло й продовжує відігравати зростання дитини в родинному колі, адже родина – перший суспільний щабель у житті людини. Цьому сприяє і нова «філософія» роботи з сім'єю: за виховання дітей і їх розвиток несуть відповідальність батьки, а всі інші інститути виховання та освіти, включаючи дошкільні навчальні заклади, мають цьому сприяти.

Сім'я й дошкільний навчальний заклад – два важливі інститути соціалізації дитини. Про це наголошує базовий компонент дошкільної освіти в Україні: «Дошкільний заклад виступає своєрідним посередником між вузьким родинним колом, з якого виходить малюк, і незнайомим світом, до життя якого він має прилучитися». Тому ми маємо зрозуміти, що виховні функції ДНЗ та сім'ї є різними, але для всебічного розвитку дитини необхідна їх взаємодія. Якщо ДНЗ сприяє інтеграції дитини в соціумі, то сім'я повинна забезпечити індивідуалізацію розвитку дитини.

Ця думка підкріплюється законом України «Про дошкільну освіту», де зазначено: «Відвідування дитиною дошкільного навчального закладу не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати й навчати її в родинному колі». Як бачимо, у цьому законі поважне та, водночас, вимогливе ставлення до сім'ї виголошується одним із принципів дошкільної освіти, тобто сім'я із засобу педагогічного впливу на дитину перетворюється на його мету.

На думку науковців та практиків позитивні результати виховання дошкільників можливі лише за умови співробітництва з родинами вихованців. Адже батьки мають виконувати свої прямі обов'язки, брати участь у житті дитячого садка і відповідати за успіхи та невдачі своєї дитини. Саме так, за збігу і відмінностей батьківських очікувань і педагогічних уявлень могла б формуватися траєкторія розвитку дитячого садка й система управлінських дій.

Видатний педагог В.О. Сухомлинський вважав сім'ю невід'ємним компонентом соціальної структури суспільства. Стабільність і моральне здоров'я суспільства багато в чому залежать саме від сім'ї, етичних норм, які панують у ній, рівня родинного виховання. Сім'я – первинний осередок, де «шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання, тут, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростають гілки, квіти і плоди. Сім'я –

джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави».

На сьогодні сім'я і виховання дітей у сім'ї розглядаються в наукових дослідженнях, як соціальна, культурологічна, демографічна, нормативно – правова, педагогічна проблема. Заради об'єктивності зазначимо, що за радянських часів через надмірну заполітизованість, авторитарність, система дошкільного виховання не могла донести до кожної родини всі свої здобутки, тож на певному етапі перестала прогресувати. Певна інформація надходила до батьків через сухі матеріали стендів, формалізовані доповіді вихователів на батьківських зборах. Організація життєдіяльності дітей, зміст навчально-виховної роботи з ними були невідомими батькам, залишаючись за дверима закладу. Це породжувало негативні чутки, необ'єктивні оцінки та судження, що завдавало шкоди репутації дитячого садка, знижувало престиж професії вихователя. Завдяки загальним позитивним тенденціям суспільного розвитку сьогодні дошкільні навчальні заклади зорієнтовані на такі пріоритети: особистісна спрямованість, відкритість змісту, форм, методів роботи. Завдяки тісному співробітництву дошкільного закладу з батьками навколо дітей створюється атмосфера довіри, взаєморозуміння, підтримки.

Педагогічна взаємодія з сім'єю полегшує досягнення цілей, поставлених перед дошкільним закладом (практичний стимул), робить важливий внесок в єдиний процес виховання дитини в сімейному та освітньому середовищі (педагогічний стимул), також участь батьків є певною формою демократизації та культурної взаємодії, що особливо важливо в умовах полі культурного простору (соціальний стимул).

Такий підхід, по-перше сприяє зближенню в дитячій свідомості образів педагога та членів сім'ї за рахунок набуття цими найближчими людьми спільних рис, певного уподібнення. Зокрема, образ педагога, що формалізується, пом'якшується, споріднюється з образами батьків. Водночас дитина починає сприймати членів родини не лише як людей, що обслуговують її, задовольняють всі примхи, витримують вередуна тощо, але і як авторитетних вимогливих вихователів, носіїв цікавої інформації, багатьох корисних вмінь, особливих здібностей. Але таке сприймання дошкільниками дорослих людей з найближчого оточення в дитячому садку і вдома неможливе, якщо робота з батьками обмежуватиметься традиційними формами роботи, як то: батьківські збори, групові та індивідуальні консультації, бесіди, оформлення «батьківських куточків». Тут потрібні зовсім інші підходи.

Насамперед важливо змінити об'єкт – суб'єктивні відносини, тобто усвідомити самим і переконати членів родини, що вони є суб'єктами навчально-виховного процесу.

По-друге, співпраця з батьками передбачає також активну допомогу з

їхнього боку в створенні умов успішного розгортання освітнього процесу: дизайн групових приміщень або окремих тематичних куточків у них, холів, оформлення музичного та спортивного залів, підготовка їх до свят, озеленення майданчиків, виготовлення ігрової атрибутики тощо. При цьому важливо забезпечити залучення дітей до діяльності, яка зближує всіх її учасників, налагоджує справжню взаємодію в тріаді «батьки-діти-вихователі», сприяє формуванню в дітей базових якостей особистості (відповідальності, самостійності, креативності, працелюбності та ін.).

Співпрацею з дошкільним закладом в ідеалі має бути охоплений весь батьківський контингент, а не лише найактивніші його члени. Можна виділити ще й таку категорію батьків, як небайдужі односторонці. Їх чимало. Через зайнятість, дефіцит часу вони не можуть брати безпосередню участь в педагогічному процесі, проте цікавляться життям своїх малюків у дитячому садку, жваво відгукуються на будь-які ініціативи педагогів і завжди готові надати допомогу групі, закладу, а отже, спроможні співпрацювати на партнерських засадах. Саме до них вихователь може звертатися найчастіше з окремими дорученнями, проханнями, які попри свою епізодичність, дають батькам можливість жити проблемами групи, бути у курсі справ у ній. До речі, саме вони охочіше за інших відгукуються на запрошення в міру можливості відвідувати дитячий садок з метою ознайомлення з організацією життєдіяльності дітей, спостереження за ними в дитячому колективі і переймають для себе прийоми взаємодії з дітьми.

Використовуючи принцип індивідуального підходу до участі батьків, можна розробити різноманітні способи залучення в роботу більшої частини сімей.

Можна виділити п'ять рівнів участі батьків:

- 1) надання разової допомоги;
- 2) здатності батьків час від часу використовуються при проведенні занять;
- 3) батьки стають добровільними помічниками на постійній основі;
- 4) батьки допомагають визначати основні напрямки роботи в групі;
- 5) батьки беруть участь в обговоренні болючих питань, вирішення яких повинно благотворно позначитися на роботі дитячого садка.

Дуже важливо використовувати різноманітні види діяльності, які створюють можливість для співпраці батьків і вихователів.

Враховуючи, що у батьків в сучасному суспільстві немає зайвого часу, роботу намагаюся організувати компактною, але ефективною.

Виходячи з мети всієї установи, я сформулювала свої цілі так:

- Створення умов для сприятливого клімату взаємодії з батьками.
- Встановлення довірливих і партнерських відносин з батьками.

- Залучення сім'ї в єдиний освітній простір.

Для скоординованої роботи дитячого садка і батьків я поставила перед собою необхідність вирішити наступні завдання:

- Створити атмосферу співробітництва і співтворчості, встановити партнерські взаємин у професійному спілкуванні з батьками вихованців;

- Забезпечити наступність виховання в сім'ї і в дошкільному освітньому установі;

- Сприяти у відродженні та збереженні традицій народної педагогіки;

- Надавати допомогу в оволодінні батьками психолого-педагогічною культурою, гуманістичним підходом до дитини;

Педагог і батьки - партнери в загальному важливій та нелегкій справі - вихованні дітей. Успішним партнерство може бути тільки при наявності взаємоповаги, доброзичливості. Співпраця і співтворчість, в основі яких - віра в дитину, її можливості, - стануть основними формами взаємодії педагога з сім'ями вихованців.

У роботі з сім'єю я використовую наступні принципи взаємодії з батьками:

- Індивідуальний підхід;

- Співробітництво, а не наставництво;

- Системність;

- Гуманізація підходів до батьків.

З позицій нових підходів, співпраця педагогічного колективу, батьків вихованців може відбуватися таким чином:

- батьки за домовленістю з адміністрацією можуть очолити гурткову роботу (як додаткову освітню послугу) в масштабах усього дошкільного закладу. Таку ініціативу важливо підтримувати, особливо, з огляду на те, що реалізується вона безкоштовно;

- періоди підготовки до свят, оскільки вони об'єднують дітей і дорослих спільними переживаннями та справами, створюють атмосферу піднесеності, сюрпризності, веселого настрою;

- активна допомога батьків у створенні умов для успішного розгортання освітнього процесу: дизайн групових приміщень або окремих тематичних куточків, озеленення майданчиків, виготовлення ігрових матеріалів

Найбільш закритими для взаємодії на рівні «педагог-родина» є батьки, яких можна об'єднати в категорію споживачі та гості. Вони ставляться до дошкільного закладу як до установи, яка зобов'язана надати їм певний комплекс з догляду, навчання і виховання їхніх дітей (що цілком справедливо!), відмежовуючись від будь-якої участі у житті дитячого садка або групи. Подекуди вони гіперкритично ставляться до роботи закладу, висуваючи

завищені вимоги до його роботи, висловлюючи незадоволення якістю освітніх послуг. І все це – на тлі хронічної відмови допомогти, взяти участь чи хоча б просто відвідати організовані вихователем відкриті покази різноманітних фрагментів навчально-виховного процесу.

Щоб налагодити партнерські відносини з «гостями» та «споживачами», важливо насамперед зацікавити їх, показати результативність діяльності дошкільного закладу через позитивні зрушення в емоційному стані, здоров'ї, навчальних досягненнях їхньої дитини порівняно з її попередніми результатами без зіставлення з іншими дітьми. У цій справі на передній план виступають:

- мотивація та авансована наперед оцінка, які програмують на конкретний позитивний результат їхньої взаємодії з вихователями та активної участі в житті групи, на відкритість, довірливість, толерантність у стосунках. («Цю справу ми можемо довірити Вам», «Ваша участь допоможе Сашкові швидше звикнути до дитячого садка»).

- різні способи інформування батьків: усне спілкування, демонстрування та коментування продуктів дитячої діяльності, естетичне оформлення стендів, які містять цікаву для батьків інформацію, перегляд касет з відеозаписами різноманітних фрагментів з життя групи;

- висока оцінка внеску батьків у забезпечення життєдіяльності дітей у групі (заклеїли вікна у групі – стало тепліше, допомогли пошити штори – у спальні стало набагато затишніше; допомогли оформити куточок книжки, намалюють картинки до текстів, стежать за порядком; відвідали фізкультурне свято в садку – дитина зраділа, виявила більше організованості, активності, вправності в рухах тощо);

- педагогічна рефлексія, яка передбачає обмін враженнями від участі у житті дошкільного закладу, переосмислення батьками своєї ролі та місії вихователя, поглядів на дитину не як на об'єкт, а як на суб'єкт виховання за такого підходу згодом певна частина байдужих та гостей поповнить лави небайдужих однодумців.

Спілкування з окремими батьками може бути продуктивним у разі дотримання таких порад:

- намагайтеся уважно слухати;
- давайте короткі, стимулюючі відповіді (кивання, відповіді типу «mmm», «о так»), дайте співрозмовнику закінчувати свої речення. Не перебивайте його;
- не нав'язуйте ідей, думок, відчуттів, критики, вирішення чи порад. Це завжди можна зробити пізніше;
- виявляйте співчуття не в словах, а у поведінці;
- зверніть увагу на манеру говорити: інтонацію, підвищення голосу; слухайте не тільки слова, а й відчуття, які стоять за ними;

– активне слухання забирає багато часу, тому запасіться часом для розмови.

Деталі хорошої розмови.

Умови: підготовка; атмосфера; положення; підсумок.

Підготовка до розмови: яка ціль розмови? Коли і де буде відбуватися розмова? Як довго вона буде тривати? Хто присутні? Яка моя роль і роль інших у цій розмові? Що буде з'ясовуватися? Що я очікую від розмови? Яку реакцію і аргументи я можу очікувати від інших і що робити з цим? Якої інформації я потребуую?

Положення: як лідер розмови, ви повинні бути спроможним слухати і дивитися на батьків, не оцінюючи їх. Будьте чесні і відкриті.

Атмосфера. Можна запропонувати каву чи чай. Не вживайте складних слів під час розмови з батьками, пристосовуйтеся до їхнього рівня розмови.

Підсумок. Заздалегідь подумати про висновок.

Важливо звернути увагу на наступне:

- Ознайомити з метою цієї бесіди.
- Повідомляти інформацію коротко і зрозуміло.
- Задавати питання, що стосуються різних аспектів.
- Уникати кліше: «я розумію, що ви маєте на увазі», або «о, це не так погано».
- Відповідати співрозмовнику коротко та зрозуміло.
- Задавати відкриті запитання, щоб співрозмовник відповідав на них так, як йому зручно.

Розмова для отримання порад

Батьки часто бувають невпевнені у тому, чи вірно вони виховують дитину, особливо, якщо перша дитина. Для них фахівець є своєрідним «експертом», який знає, що і як робити. Протягом бесіди з надання порад пам'ятайте, що стосунки дитини та її батьків відрізняються від ваших з нею стосунків.

- Завжди стежте за тим, чи вірно зрозуміли батьки вашу пораду.
- Не нав'язуйте батькам свої поради.
- Не дозволяйте батькам думати, що ви надаєте їм готову пораду і від них вже нічого не вимагається.
- Знаходьте разом вирішення проблем.
- У разі необхідності зверніться до батьків.

Повідомлення поганих новин

Темами розмови можуть бути: поведінка дитини, проблеми ДНЗ, батьків

(дитина спізнюється або взагалі залишається вдома). Ця бесіда може викликати різні емоції.

Метою розмови з приводу поганих новин є не лише повідомлення цих поганих новин, але й надання підтримки.

- Формулюйте погані новини ясно і конкретно.
- Не чекайте довго, одразу ж повідомляйте погані новини.
- Давайте короткі зрозумілі пояснення, будьте чесні та відкриті.
- Зупиняйтеся більше на незрозумілих пунктах.
- Заохочуйте інших до пошуку рішення.
- Надайте можливі пропозиції.

ЗАВДАННЯ З ПСИХОЛОГІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ 3-ГО КУРСУ (МЕТА ПРАКТИКИ: ОРГАНІЗАЦІЯ СПІВПРАЦІ З БАТЬКАМИ)

ЗАВДАННЯ 1. Щоденник спостережень за взаємодією вихователів з батьками (5-6 ситуацій).

Орієнтовна схема спостереження

1. Ситуація взаємодії (проблема, що обговорюється).
2. Поради чи прохання вихователя (обговорити з вихователем).
3. Реакція батьків.
4. Аналіз почутого та рекомендації по покращенню взаємодії.

ЗАВДАННЯ 2. Оформлення стенд-газети на психологічну тематику, яка буде цікава батькам (тему узгодити з вихователями).

РОЗДІЛ V.
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИКИ
СТУДЕНТІВ 3 КУРСУ (6 семестр – 2 тижні)

Застосування методів дослідження вихователем
дошкільного навчального закладу

Вихователь дошкільного навчального закладу повинен уміти вивчати індивідуальні, вікові й особистісні особливості дітей, що необхідно йому для забезпечення індивідуального підходу у роботі з ними, особливо за особистісно-орієнтованої моделі взаємодії. Передбачається вміння вихователя спостерігати, фіксувати, аналізувати, зіставляти психологічні факти, тобто вивчати своїх вихованців, спостерігати за особливостями їхнього розвитку.

Вивчення дітей вихователем дошкільного закладу відрізняється від науково-психологічного дослідження. Психологічне дослідження вихователя має практичну спрямованість: він не встановлює загальних закономірностей психічного розвитку дітей, не формулює психологічних законів, не вирізняє механізмів психічного розвитку, а простежує їх прояви у кожному конкретному випадку життєдіяльності своїх вихованців, вивчає індивідуально-психологічні особливості кожної дитини, що допомагає знайти доцільні форми індивідуальної роботи. Для цього вихователь має знати загальні закономірності психічного розвитку дітей, особливості їх вікових етапів. Це допоможе зрозуміти причини поведінки дитини, помітити її нахили і створити умови для їх розвитку, вчасно зафіксувати відхилення, відшукати шляхи виховного впливу, спрямованого на подолання цих відхилень. У такий спосіб вихователь зможе допомогти дитині реалізувати свої можливості, забезпечити нормальний психічний розвиток, формування у неї новоутворень, що є передумовами переходу на новий віковий ступінь, становлення дитини як індивідуальності.

Вихователь має змогу вивчати дітей у природних умовах, оскільки його присутність звична для дитини, не по-рушує звичайного перебігу її життя. Навіть без спеціального наміру вивчити дитину вихователь помічає багато чого в її поведінці, складає про неї певну думку. Однак щоб мати цілісне об'єктивне уявлення про дитину, вихователю необхідно на певний час (хоч би декілька днів) зосередити на ній увагу. Вивчення має бути планомірним, послідовним оцінюванням різних сторін розвитку дитини (інтереси, взаємини з іншими дітьми, розвиток пізнавальних процесів). Обов'язковою умовою успішного вивчення дитини є чітка постановка мети.

У вивченні дітей вихователь може скористатися можливостями методів

науково-психологічного дослідження - спостереження, експерименту, вивчення продуктів діяльності, бесіди.

Основним методом вивчення дітей вихователем є спостереження, у процесі якого необхідно детально занотувати дії і висловлювання дитини, які стосуються розвитку її психіки. Важливо, щоб спостереження відбувалося під час ігрової діяльності, виконання режимних дій, на прогулянці, у процесі яких дитина може максимально проявити себе.

Спостереження може включати й експериментальні прийоми. Так, вивчаючи рівень розвитку сприймання, мислення дитини, вихователь організовує дидактичну гру, яка потребує аналізу форми, кольору предметів, виконання мислительних завдань тощо. Під час дослідження розвитку уяви, комунікабельності, уміння встановлювати стосунки з іншими дітьми дитині доручають роль у сюжетно-рольовій грі. Елементи експерименту може містити завдання, яке вихователь дає на занятті всій групі.

Нерідко у процесі спостереження вихователь використовує елементи опитування. Бажано, щоб питання, які ставлять дитині, пов'язувались з діями, які вона виконує у даний момент. Не варто перетворювати бесіду на самотійний захід. При цьому слід мати на увазі, що відповіді дитини не можуть бути основним джерелом інформації про неї, вони повинні тільки уточнювати й доповнювати знання, отримані за допомогою спостереження.

Особливо важливо чітко відокремлювати під час вивчення дитини зовнішні прояви її поведінки від їх психологічного тлумачення, яке можливе на основі аналізу всієї сукупності отриманих фактів.

Не можна отримати цілісного уявлення про розвиток дитини, обмежуючись лише даними, отриманими у дитячому садку. Необхідно також знати умови виховання й особливості її поведінки у сім'ї.

Певну роль у вивченні дітей у дошкільному закладі відіграють і групові методи обстеження - тестування і соціометричний метод. Однак їх використання повинно здійснюватися під керівництвом спеціалістів-психологів.

Результатом вивчення розвитку дитини є психологічна характеристика. Під час її складання вихователю слід користуватися виробленою у дитячій психології класифікацією різних сторін розвитку психіки дитини.

Всебічне кваліфіковане вивчення дитини є передумовою успішного здійснення вихователем дошкільного закладу однієї з найважливіших функцій своєї професійної педагогічної діяльності - гностичної (пізнавальної).

Особливості психодіагностики дітей дошкільного віку (інформація з книги Яценко Т.В.)

Психодіагностика дітей *раннього віку* в основному може бути тільки об'єктивною, тобто лише в дуже малому ступені спиратися на самооцінку і самоаналіз дитини. Найбільш цінним у цьому віці є психодіагностичний матеріал, пов'язаний з експертною оцінкою зовні спостережуваних дій і реакцій дитини. Тому основним засобом збору інформації про дітей в цьому віці є спостереження, а головним психодіагностичним методом — природний експеримент, в якому створюється деяка життєва ситуація, досить добре знайома дитині. Якнайкращі психодіагностичні результати у дітей цього віку можна одержати, спостерігаючи за ними в процесі занять ведучою для даного віку діяльністю — предметною діяльністю.

При проведенні психодіагностики дітей *молодшого і середнього* дошкільного віку слід мати на увазі як зміну форми гри, так і виникнення нового вигляду соціальної активності, що веде за собою психічний розвиток дитини, — міжособистісного спілкування. Діти цього віку вперше починають виявляти цікавість до однолітків як осіб і включатися з ними в сумісні ігри. Відповідно і методики психодіагностики слід розробляти так, щоб вони припускали не тільки спостереження за дітьми в індивідуальній наочній діяльності, але і в *колективній грі сюжетно-рольового плану*. Її учасниками можуть бути не тільки діти, але і дорослі. Таку гру з дитиною може, наприклад, організувати і з психодіагностичною метою провести сам психолог.

Крім того, в цьому віці до певної міри вже можна *спиратися на самосвідомість дітей* і на оцінки, які самі вони дають іншим дітям і дорослим людям. Це особливо стосується прояву різних індивідуальних якостей у спілкуванні з навколишніми людьми.

У *старшому дошкільному віці* до названих видів діяльності додаються ігри з правилами і, крім того, виникають елементарні здібності до рефлексії. Старші дошкільники не тільки усвідомлюють і керуються у своїй поведінці деякими правилами міжособової взаємодії, особливо в іграх, але в певних межах можуть, займаючись тим або іншим видом діяльності, наприклад, навчанням і грою, аналізувати власну поведінку в ньому, давати оцінку собі і навколишнім людям. Це відкриває можливість для використання в даному віці тих психодіагностичних методик, які звичайно застосовуються для вивчення психології школярів і дорослих людей. Сказане перш за все належить до методів дослідження пізнавальних процесів, але частково стосується особи і міжособистісних відносин.

Основні принципи психодіагностичної роботи з дошкільниками

1. Перш ніж почати дослідження, необхідно викликати дитину на контакт.
2. Важливо підтримувати природність умов і невимушеність ситуації, спілкуватися з малюком тактовно і ненав'язливо, показати свою зацікавленість в спілкуванні з ним.
3. Садити дитину треба поряд з собою, а не через стіл.
4. Методичні прийоми для проведення діагностичного обстеження дитини повинні бути по можливості короткими — *експрес-методиками*, зручними для швидкого вивчення тієї або іншої сфери особистості дитини.
5. Істотно впливає на правильність результату доступність запитань і вимог дорослого.
6. Необхідно добиватися того, щоб дитина зрозуміла і прийняла інструкцію, її можна повторювати 2-3 рази без змін. Але пояснювати її, якщо це не передбачено методикою дослідження, не можна.
7. Всім дітям завдання потрібно пред'являти однаково, з однаковою інтонацією, силою голосу, не акцентуючи які-небудь слова, окрім спеціально обумовлених випадків.
8. Діагностичне інтерв'ю не повинне бути тривалим і нудним. Необхідно *застосовувати різні модифікації* відповідно до віку дітей і завдань діагностики. Добре *використовувати з цією метою іграшки, папір, олівці, фломастери*, оскільки діти не вміють описувати свої відчуття, їм легше їх виразити в малюнках.
9. Темп проведення дослідження повинен відповідати індивідуально-психологічним особливостям дитини.
10. Не слід квапити повільних дітей.
11. Необхідно вчасно помітити втому дитини, ознаки нудьги. В цьому випадку доцільно перервати дослідження і відновити його іншим разом.
12. Експеримент, що проводиться з дитиною, як правило, обмежується 15-20 хвилинами, а бесіда – 10-15 хв., якщо інша тривалість не передбачена методикою. Причому чим молодше дитина, тим коротше має бути дослідження.
13. На успіхи і невдачі малюка під час проведення дослідження необхідно реагувати стримано і рівно, якщо інше не передбачене методикою. Так не слід загострювати увагу дитини на помилках.
14. Хвалити потрібно стримано і не за результат, а за старання. Це пов'язано з тим, що оцінка може вплинути на ставлення до завдання, а отже, і на результат. Краще, якщо дитина не має уявлень про допущені нею помилки.

ЗАВДАННЯ З ПСИХОЛОГІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ 3-ГО КУРСУ

ЗАВДАННЯ №1. Провести психодіагностичне дослідження дитини-дошкільника.

Виконуючи це завдання, практикант має провести 5 методик, презентованих у Додатку Б, з однією дитиною. При цьому студент-практикант обов'язково повинен враховувати наведені вище принципи психодіагностичної роботи з дошкільниками і чітко їх дотримуватись.

Кожна з п'яти методик оформляється на окремому аркуші паперу А4, на якому повинно бути презентовано результат виконання тесту дитиною, а також висновки студента по проведеній методиці.

ЗАВДАННЯ №2. Оформити психолого-педагогічну характеристику на дитину-дошкільника за поданою нижче орієнтовною схемою.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИТИНУ-ДОШКІЛЬНИКА

П.І.Б. дитини:

Дата народження:

ДНЗ _____ тип ____ група _____ тип групи _____

Термін перебування в даному ДНЗ

У якому віці вступив

Звідки поступив: з родини, з іншого ДНЗ (причина)

Особливості латералізації: а) праворукий; б) ліворукий, в) амбідекстер.

Соматичне здоров'я: хворіє рідко; часто хворіє, простудними захворюваннями, має хронічні порушення здоров'я, погано їсть, важко засинає і неспокійно спить, інше

Оцінка адаптації дитини в групі: хороша, задовільна, недостатня; погана; інше

Відомості про сім'ю:

- склад сім'ї - повна, неповна, в розлученні, шлюб не зареєстрований.

- особливості проживання - упорядковане, невпорядковане;

- хто здійснює виховання дитини в сім'ї - тато, мама, тітка, дядько, дідусь, бабуся

- на якій основі будуються взаємовідносини з батьками (на теплій, доброзичливій або навпаки).

Ступінь сформованості культурно-гігієнічних навичок: сформовані, не

сформовані, відповідають віку; недостатньо сформовані, порушені. Чи може самостійно користуватися туалетними засобами, вмиватися, мити руки, розчісувати волосся, чи може самостійно одягнутися, роздягнутися, взутися, сором'язливий, зав'язувати і розв'язувати шнурки, користуватися ложкою, виделкою, чи вміє прибирати свої речі і ліжко.

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Особливості уваги: залежність чи не залежність уваги від характеру діяльності, достатня чи недостатня концентрація, стійка, нестійка, повний обсяг.

Навички орієнтування в просторі:

- на аркуші паперу - плутається, добре орієнтується, погано орієнтується, визначає клітку, не визначає клітку, тримає сходинку, не тримає сходинку;
- на собі - плутається, орієнтується, не орієнтується, плутається чи не плутається у визначенні право - ліво;
- у приміщенні - орієнтується, не орієнтується.

Орієнтування в часі:

- пори року - плутається, орієнтується, не орієнтується.
- дні тижня - плутається, орієнтується, не орієнтується.
- частини доби - плутається, орієнтується, не орієнтується.

Особливості пам'яті: переважає слуховий тип пам'яті, переважає зоровий тип пам'яті.

Характер відтворення матеріалу: точно, неточно, логічно, нелогічно, послідовність порушена, послідовність не порушена, повний обсяг, не повний обсяг.

Словник

Словниковий запас (великий, малий)

Активне володіння побутовим словником

Родові і видові узагальнення (овочі, фрукти, тварини, рослини)

Звукова культура мовлення

Володіє вимовою шиплячих, свистячих, сонорних звуків: так, ні, допускає помилки

Відтворює (не відтворює) фонематичний і морфологічний малюнок слова

Грамота

Терміни «слово», «звук» - знає, не знає, плутається

Звуковий аналіз слова - знає, не знає, плутається

Вільне спілкування

Використовує форми мовного етикету (у відповідності чи не у відповідності з віком)

Спілкується з однолітками (стримано, емоційно, відстоює свою точку зору, конфліктує, уникає спілкування, вибірково)

Розвиток елементарних математичних уявлень

геометричні фігури - знає, не знає, плутається, частково знає, впізнає, не впізнає;

основні кольори (червоний, зелений, синій, жовтий) - знає, не знає, плутається, частково знає, впізнає, не впізнає;

основні відтінки (помаранчевий, рожевий, блакитний, фіолетовий, салатний, коричневий, сірий) - знає, не знає, плутається, частково знає, дізнається, не впізнає;

прямий рахунок (0-5) - знає, не знає, плутається, частково знає;

прямий рахунок (0-10) - знає, не знає, плутається, частково знає;

зворотний рахунок - знає, не знає, плутається, частково знає;

уявлення про довжину, висоту, ширину предметів - знає, не знає, плутається

Основні труднощі, відмічені в навчанні: засвоює програму добре; засвоює програму задовільно, програму засвоює з працею, програму не засвоює; інше

Розвиток умінь, необхідних у творчій та трудовій діяльності

володіє олівцем, не володіє олівцем,

володіє ножицями, не володіє ножицями,

володіє пензлем, не володіє пензлем;

особливості великої та дрібної моторики: виконує точно, виконує неточно, своєчасна переключення, несвоєчасна переключення, повільний темп, швидкий темп, нормальний темп, замінює руху, не замінює руху.

особливості усвідомлення мети і умов трудової діяльності: усвідомлено, несвідомо.

вміння планувати процес свого трудового завдання: вміє, не вміє.

Ставлення до занять: відповідає віку; не здатний контролювати свою діяльність, непосидючий, не доводить справу до кінця; заважає педагогу, дітям,

швидко виснажується. Чи приймає допомогу і яку: словесну, практичну, стимулюючу, напрямну, організуючу, навчальну); як долає труднощі, що виникають в процесі діяльності; (не) прагне подолати, кидає роботу, піднімає за іншими, плаче, переживає і нервує, звертається до вихователя, до дітей за допомогою, самостійно шукає вихід.

В ігровій діяльності:

активність проявляє, активність не виявляє, ініціативний (на), мало ініціативний (на), не проявляє ініціативу, є лідером, не є лідером.

тип ігрової діяльності, характер взаємодії в грі: гра - маніпулювання, гра поруч, спільні ігри, сюжетно-рольові ігри, ін.

віддається перевага іграм: настільно-друковані, дидактичні, сюжетно-рольові, рухливі, спортивні, ігри з будівельним матеріалом.

бере на себе ролі відповідно до сюжету (вміє, не вміє, залежить від ситуації)

використовує в грі атрибути, конструктори, будівельний матеріал, предмети заступники (використовує, не використовує, іноді)

рахується з інтересами інших дітей (так, ні, іноді)

вміє вирішувати спори (вміє, не вміє, залежить від ситуації)

виконує правила ігор. (так, ні, іноді)

грає в різні дидактичні ігри (вміє, не вміє)

гра відповідає чи не відповідає віку,

байдужість чи інтерес до іграшок, улюблені ігри, чи розуміє правила гри, чи виконує їх, вносить зміна в зміст гри, доступність уявної ситуації, роль у колективній грі, поведінка у конфліктній ситуації, чи відображає свій досвід в грі, (не) вміє підтримувати гру.

у спілкуванні:

ставлення до дітей (доброзичливе, негативне, розвинене бажання співпрацювати, не розвинене)

контакт з дорослими (йде охоче на контакт, неохоче, не йде на контакт)

Основні труднощі, що відзначаються в спілкуванні: труднощів немає, не вміє підтримувати гру, вважає за краще бути на самоті; плаче, малоконтактний з дорослими, дітьми, конфліктний: інше

ВИСНОВКИ:

Особистісні особливості: адекватність емоційних реакцій, активність чи пасивність у різних видах діяльності, наявність або відсутність ініціативи, поступливість, дратівливість, пасивність у процесі спілкування з дітьми та дорослими; сором'язливість, примхливість, плаксивість, апатія, нав'язливість,

боязкість; переважне настрої; поведінка: спокійне адекватне ситуації, неспокійне; моральні якості: адекватність відносин до рідних, однолітків, інших людей, почуття прихильності, любив, добра, схильність прийти на допомогу або шкодити, ображати інших, агресивність, жвавість і т.д., підпорядковується вимогам дорослих, акуратність, охайність, адекватність емоційних реакцій на схвалення і осуд.

Любить чи не любить бувати в дитячому саду. Переважає чи не переважає пізнавальний вид спілкування з педагогом.

Рекомендації.

РОЗДІЛ VI.
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИКИ
СТУДЕНТІВ 4 КУРСУ (8 семестр – 6 тижнів)

ЗАВДАННЯ №1. Здійснити психологічний аналіз виховного заняття за поданою нижче орієнтовною схемою.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИХОВНОГО ЗАНЯТТЯ (орієнтовна схема)

Дата проведення

Тема заняття

Група №

ПІБ вихователя

I. Зміст заняття

1. Відповідність заняття принципам розвивального навчання:
  - співвідношення навантаження на різні пізнавальні процеси дітей
  - співвідношення відтворювальної та творчої діяльності дітей
  - співвідношення засвоєння знань у готовому вигляді і самостійного пошуку
  - врахування вихователем актуальної та потенціальної зони розвитку
  - створення умов для розвитку гуманності та соціальної зрілості дітей
  - створення умов для розвитку творчості та обдарувань дітей
  - організація проведення активних форм навчання, створення проблемних ситуацій, активізація фантазії тощо.
2. Складові моменти заняття:
  - оптимальність режиму та темпу проведення заняття
  - регулювання праці та відпочинку
  - наявність прийомів поліпшення сприйняття нового матеріалу (опорні моменти, наочність)
  - використання ігрових моментів навчання
  - використання виразного, емоційного, зрозумілого для дітей мовлення

II. Діти

1. Емоційно-вольова сфера:
  - перевага позитивних емоційних станів дітей на заняттях
  - вміння дітей працювати за інструкцією вихователя
  - вміння дітей працювати за зразком
2. Пізнавальна діяльність:

- активність дітей на занятті (високий, низький)
- зовнішня зацікавленість дітей на занятті
- вміння дітей розв'язувати проблеми, виходити з складних нестандартних ситуацій
- вміння дітей порівнювати, узагальнювати, робити логічні висновки
- вміння дітей добре запам'ятовувати матеріал
- вміння дітей ставити запитання вихователеві

3. Спілкування:

- рівень організованості групи
- загальний психологічний клімат у групі
- взаємодопомога між дітьми під час заняття
- дисциплінованість дітей на занятті

III. Вихователь

1. Самоорганізація вихователя:

- підготовленість вихователя до заняття (ступінь опанування змісту і структурних компонентів заняття, ступінь усвідомлення психологічної мети і внутрішньої готовності до її здійснення)
- робоче самопочуття протягом усього заняття (зібраність, енергійність, наполегливість в реалізації поставленої мети тощо)

- вияв інтересу вихователя до заняття

2. Стиль керівництва дитячим колективом (демократичний, авторитарний, ліберальний).

3. Створення емоційного фону:

- використання прийомів поліпшення настрою, зацікавленості дітей
- вміння підтримати атмосферу радісного, щирого спілкування в групі
- використання здорового гумору для зняття напруження на занятті
- створення атмосфери свободи, самостійності та творчості
- врахування емоційних станів і вольових негативних ознак окремих дітей на занятті

- створення умов для формування позитивної самооцінки дітей

4. Організація розвитку пізнавальної діяльності дошкільників:

- використання прийомів розвитку мислення (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, логіка, класифікація, гнучкість, самостійність)

- використання прийомів розвитку уваги (концентрація, гнучкість, стійкість, об'єм)

- використання прийомів розвитку пам'яті (короткотривалої, довготривалої, образної, предметної тощо)

- використання прийомів розвитку уяви (зв'язок слів та образів,

наочності, розвиток творчої уяви)

- використання прийомів розвитку вольової сфери (вміння працювати за зразком та інструкцією)

5. Комунікативні особистісні та когнітивні (знання з психології розвитку дошкільника) характеристики вихователя:

- вміння встановлювати і підтримувати контакт з дітьми
- педагогічний такт вихователя
- здатність передбачити конфліктні ситуації і своєчасно усунути їх негативні фактори
- врахування особливостей взаємин та рівня організованості в групі
- врахування готовності дітей до предмета
- врахування статевих особливостей дітей
- врахування вікових особливостей дітей (сенситивні періоди розвитку, провідний тип діяльності)
- врахування індивідуально-типологічних особливостей розвитку кожної дитини, індивідуальне ставлення
- особистісний вплив вихователя на дітей (культура вихователя, зовнішній вигляд, виразність мовлення, інтонація, темп, міміка, жести)
- характерологічні особливості вихователя (спонукання, поради, прохання, зауваження, попередження, розкутість педагога).

IV. Висновки

V. Рекомендації

ЗАВДАННЯ №2. Спланувати, організувати та провести виховне заняття з дітьми на психологічну тематику.

Виконуючи звіт з цього завдання студент повинен презентувати основні етапи заходу, який він запланував та втілює у взаємодії з дітьми. Захід повинен мати саме психологічну тематику та спрямування. Тема заходу повинна бути узгоджена з психологом дошкільного закладу та вихователем групи. У звіті повинні бути презентовані фото, на яких є очевидним виконання якогось із етапів виховного заходу.

Зразок оформлення звіту по проведеному виховному заходу

ВИХОВНИЙ ЗАХІД

на тему:

«...»

Мета: ...

Завдання: ....

Основні етапи заходу:

1. Вступ. *(стислий зміст етапу)*
2. ....
3. ....
4. Заключний етап. *(стислий зміст етапу)*

Висновки: самоаналіз проведення заходу *(які були складнощі, що вдалось, як реагували діти, висновки на майбутнє).*

РОЗДІЛ VII.
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИКИ
СТУДЕНТІВ 1 ОКР, МАГІСТР
(ВИКЛАДАЦЬКА ПРАКТИКА У ВНЗ)

ЗАВДАННЯ. Здійснити та оформити психолого-педагогічний аналіз лекції.

Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу лекцій

1. Класифікація лекції

- за способом подачі навчального матеріалу (інформаційна, проблемна, лекція-дискусія, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція т.д.);
- за місцем лекції на навчальному курсі: вступна, настановча, тематична (поточна), оглядова, узагальнювальна, орієнтовна, заключна (підсумкова).

2. Структура лекції

- Чи ознайомив викладач з планом лекції (основними запитаннями). Чи ознайомив з літературою, або іншими джерелами на тему лекції.
- Способи викладу навчального матеріалу, що визначає структуру лекції: *індуктивний* (приклади, факти, що ілюструють загальні наукові висновки); *дедуктивний* (аналіз загальних положень із подальшим роз'ясненням можливості їх застосування, використовуючи конкретні приклади); *традиційний* (послідовний аналіз самостійних питань теми); *концентричний* (все викладання будується навколо одного центру, яким є поставлена проблема; розглянута проблема постійно тримається до поля зору, до неї постійно повертаються, поступово поглиблюючи і розвиваючи уявленя про неї і пропонуючи засоби її рішення).
- Прикінцеві висновки з лекції.
- Чи можна казати про чіткість структури даної лекції (вступ, переважна більшість, висновки)?

3. Зміст лекції

Науковість та інформативність (сучасний науковий рівень) матеріалу лекції: доказовість й аргументованість; наявність досить яскравих, переконливих прикладів, фактів, обґрунтувань, документів і наукових доказів. Висвітлення історії питання. Характеристика різних концепцій і наукових підходів. Біографічний матеріал. Чи висвітлювався матеріал, якого немає у підручниках й навчальних посібниках? Зв'язок із попереднім матеріалом. Зв'язок лекційного

матеріалу з завданнями майбутньої професійної діяльності.

Відповідність змісту лекції дидактичні принципи вищої освіти: зв'язок теорії з практикою, практичного досвіду з наукою; систематичність і послідовність навчання; доступність знань; міцність засвоєння; активність, свідомість і самостійність студентів у навчанні й т.д.

4. Методика проведення лекції

Методична обробка викладеного матеріалу – виявлення провідних ідей і положень; підкреслення висновків, повторення у різних формулюваннях; виклад матеріалу доступно й чіткою мовою; роз'яснення нововведених термінів та назв. Застосування методичних прийомів підвищення мотивації до вивчення теми.

Створення проблемних ситуацій, використання прийомів евристичної розмови; врахування індивідуальних особливостей студентів.

Використання прийомів закріплення навчального матеріалу: повторення, запитання для перевірки уваги і засвоєння; підбиття підсумків наприкінці розглянутого питання, всієї лекції.

Застосування наочних і комп'ютерних засобів.

Використання викладачем опорних матеріалів лекції (план-конспекту, окремих записів, повного тексту лекції).

5. Керівництво роботою студентів

Як здійснювалася активізація пізнавальної діяльності студентів, застосовувалися способи підтримки інтересу й уваги учнів на окремих етапах заняття. Як викладач організовував творчу роботу по сприйняттю і осмисленню нового матеріалу (проблемні питання, пізнавальні завдання, аналіз проблемних ситуацій тощо)?

Чи створював викладач умови для осмисленого конспектування, як акцентував увагу на важливих моментах лекції (виділення темпом, голосом, інтонацією, повторення найважливішою інформації, використання пауз, записи на дошці тощо)?

Як засвоювали студенти лекційний матеріал? Чи здійснювали записи в конспектах? Реакція слухачів (репліки, питання, відсутність контакту, відстороненість, втрата уваги, займалися сторонніми справами, шуміли тощо). Як реагував і відповідав викладач на поставлені запитання?

6. Лекторська майстерність викладача.

Знання предмета, навчального матеріалу. Захопленість наукою (конкретної областю знань). Педагогічний такт. Стиль спілкування. Гуманістична

спрямованість особистості викладача. Врахування складу аудиторії та вміння встановлювати із нею контакт.

Мовна майстерність: голос (сила, діапазон, тембр), емоційність, образність, дикція, темп. Культура промови: використання епітетів, порівнянь, метафори, градації, риторичних запитань та звернень; дотримання норм мови, зокрема лексичних (знання значення вживаних слів, вміння уникати тавтології, слів-паразитів, штампів тощо).

7. Результативність лекції

Чи реалізована освітня, розвивальна і виховна цілі лекції? Яка інформаційно-пізнавальна цінність лекції? Яка виховна значимість лекції? Яка мотиваційно-стимулююча цінність лекції? Чи сприятиме лекція подальшій самостійній роботі студентів по досліджуваній темі?

Загальні висновки та рекомендації.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А.
ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОЇ СТОРІНКИ МАТЕРІАЛІВ З
ПРАКТИКИ (ЗАВДАННЯ З ПСИХОЛОГІЇ)

ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ,
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І МИСТЕЦТВА

Щоденник психологічних досліджень

Студента - практиканта ...-го курсу
Спеціальності Дошкільна освіта

прізвище, ім'я, по батькові

Місце проходження практики _____

Час проходження практики _____

Керівник практики:
Раджабова С.Ш.
доцент кафедри
педагогіки та психології

2018

ДОДАТОК Б. ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИКИ

МЕТОДИКА №1

Тест «Я в дитячому садку»

(перевірка психологічної комфортності перебування дітей в групі дитячого садку).

Іноді педагогові буває потрібно зрозуміти, наскільки комфортно відчують себе в групі його вихованці. Найзручніший варіант в цьому випадку — запропонувати дітям намалювати малюнок на тему «Я в своїй групі дитячого саду». Це не відніме у вихователя багато часу протягом робочого дня, а розміркувати над результатами він може і на дозвіллі. Запропоновані малюнки дітей можна умовно розділити на три групи.

1. Дитина малює тільки будівлю.
2. Дитина малює будівлю з елементами ігрового майданчика.
3. Дитина зображує на малюнку самого себе в кімнаті або на вулиці.

Перша група малюнків — найтривожніша. Якщо на малюнку немає нічого, окрім будівлі, значить, малюк сприймає дитячий сад як щось відчужене, безлике. Значить, життя в дитячому саду не викликає у нього позитивних емоцій і він не ототожнюється з подіями, що відбуваються там.

Більше всього оптимізму вселяє ситуація, коли дитина зображує на малюнку самого себе. В цьому випадку можна поставити напроти прізвища малюка жирний хрестик: події, що відбуваються в дитячому саду, є для нього особово значущими. Але цим аналіз ситуації не обмежується. Потрібно звернути увагу на інші елементи картинки. Чи присутні на малюнку діти? Вихователь? Ігрове поле? Іграшки?

Їх наявність дозволяє педагогові поставити ще один хрестик: дитина відобразила в своїй роботі безліч різноманітних зв'язків і стосунків. Ігрове поле, наприклад, дуже важливий елемент. Якщо дитина зображує себе такою, що стоїть на килимі, на підлозі, на землі (діти часто зображують свою опору у вигляді прямої лінії), це хороший показник. Значить, він «міцно стоїть на ногах», відчуває себе упевнено. Добре, якщо на малюнку зображені квіточки, сонечко, пташки — все це деталі, що свідчать про «світ» в душі.

Потрібно спробувати зрозуміти, що виражає дитина, малюючи виховательку. З одного боку, її поява на малюнку — позитивний момент. Значить, педагог для дитини — значущий персонаж, з присутністю якого він повинен рахуватися. Але важливо, як вихователька розвернена до дитини — спиною або обличчям, скільки місця вона займає на малюнку, як зображені її руки і рот.

Підкреслене виділення рота, безліч ліній навколо нього можуть свідчити про те, що дитина сприймає педагога як носія словесної (вербальною) агресії.

Важливе значення має і колірне вирішення картинки. Про позитивний емоційний настрій свідчить використання дитиною теплих тонів (жовтий, рожевий, оранжевий) і спокійних холодних (синій, блакитний, зелений).

Насичений фіолетовий колір, яким зафарбовані досить великі ділянки малюнка, може свідчити про напругу, яка відчуває дитина, а достаток червоного — про надлишок емоційних стимулів.

Часте використання чорного кольору, жирне, штрихування, що продавлює папір, схоже на закреслення, сигналять про підвищену тривожність дитини, про її емоційний дискомфорт.

Не може вважатися за діагностичний шаблонний малюнок, коли дитина зображає звичні і знайомі елементи, які малював безліч разів, і малюнок за зразком, виконаний на занятті з малювання або в художній студії.

Під час тестуючого малювання педагог не повинен коментувати дії дітей і підказувати їм прямо або побічно, які елементи можна внести до малюнка.

Оцінювати роботи дітей в цьому випадку теж не можна. Краще, якщо вихователь просто попросить малюків подарувати їй малюнки на пам'ять.

Можливо, якісь елементи малюнка виявляться для педагога незрозумілими, а якісь приведуть до помилкових висновків. Малюнок, наприклад, може відображати лише ситуативну тривожність і психологічний дискомфорт дитини, пов'язані з сімейними конфліктами, свідком яких він міг стати вранці, з поганим самопочуттям, з майбутнім візитом до лікаря і т.д.

Тому, щоб мати справжню картину психологічного стану дитини в групі, після двох тижнів тест треба повторити.

Добре було б обговорити малюнки дітей з психологом, що має досвід діагностики за малюнками.

МЕТОДИКА №2

Тест для оцінки словесно-логічного мислення

Дитина відповідає на питання:

1. Яка з тварин більша — кінь чи собака?
2. Вранці люди снідають. А увечері?
3. Вдень на вулиці ясно, а вночі?
4. Небо блакитне, а трава?

5. Черешня, груші, сливи, яблука... — це що?
6. Чому, коли йде поїзд, опускають шлагбаум?
7. Що таке Москва, Санкт-Петербург, Хабаровськ?
8. Котра зараз година? (Дитині показують годинник і просять назвати час.)
9. Маленька корова — це теля. Маленька собака і маленька овечка - це?..
10. На кого більше схожий собака — на кішку чи на курку?
11. Для чого потрібні автомобілю гальма?
12. Чим схожі один на одного молоток і сокира?
13. Що спільного між білкою і кішкою?
14. Чим відрізняються цвях і гвинт один від одного?
15. Що таке футбол, стрибки у висоту, теніс, плавання?
16. Які ти знаєш види транспорту?
17. Чим відрізняється стара людина від молоді?
18. Для чого люди займаються спортом?
19. Чому вважається погано, якщо хтось не хоче працювати?
20. Для чого на конверт необхідно наклеювати марки?

Правильні відповіді:

1. Більше кінь.
2. Увечері вечеряють.
3. Темно.
4. Зелена.
5. Фрукти.
6. Щоб не було зіткнення поїзда с автомобілем.
7. Міста.
8. Правильна відповідь. (Чверть на сьому, без п'яти хвилин восьма і т.д.)
9. Щеня, ягня.
10. На кішку, оскільки у них 4 ноги, шерсть, хвіст, кігті (досить назвати хоч б одну подібність).
11. За правильну вважається будь-яка відповідь, що вказує на необхідність знижувати швидкість автомобіля.
12. Це інструменти.
13. Це тварини, що вміють лазити по деревах, мають лапи, хвіст, шерсть і так далі.
14. Цвях - гладкий, а гвинт — нарізний; цвях забивають молотком, а гвинт закручують.
15. Види спорту (спорт).
16. Як мінімум дитина повинна назвати 3 види транспорту (автобус, трамвай, метро, літак і так далі).

17. Три істотні ознаки як мінімум: «Старий чоловік ходить поволі, з паличкою, у нього багато зморшок, він часто хворіє» і так далі.

18. Щоб бути здоровим, сильним, красивим і так далі.

19. Не буде грошей, щоб купувати продукти і одяг, оплачувати квартиру і ін.

20. Так платять за пересилку листа.

При аналізі відповідей, які дає дитина, слід мати на увазі, що за правильні відповіді можуть вважатися не тільки відповіді, відповідні наведеним прикладам, але й інші, достатньо розумні і такі, що відповідають сенсу поставленого перед дитиною питання.

Перш ніж оцінювати правильність тієї або іншої відповіді, переконайтеся в тому, що дитина правильно зрозуміла саме запитання.

Високий рівень розвитку словесно-логічного мислення — якщо дитина відповіла правильно на 15-16 питань.

Висновки про рівень розвитку.

Дуже високий – правильні 18-20 відповідей.

Високий – правильні 15-17 відповідей.

Середній – правильні 12-14 відповідей.

Занижений – правильні 10-13 відповідей.

Низький – правильних відповідей менше, ніж 10.

МЕТОДИКА №3

«Де чиє місце?»

Діагностика розвитку уяви

Пропонована ігрова методика не тільки дозволяє визначити, наскільки у дитини розвинена уява, але і є засобом її розвитку.

Психологічний сенс даної методики полягає в тому, щоб подивитися, наскільки дитина зуміє проявити свою уяву в жорстко заданій наочній ситуації: піти від конкретності і реальності (наприклад, від питання дорослого), змодельовати в думці всю ситуацію цілком (побачити ціле раніше частин) і перенести функції з одного об'єкту на іншій.

Стимульний матеріал.

Для проведення цієї методики-гри підійде будь-яка сюжетна картинка, правда, з деякими особливостями. Ось приклад такої картинки:

Біля всіх зображених предметів розташовані порожні кружечки. Для гри також знадобляться такі ж по величині кружечки, але вже з намальованими на них фігурками. Всі зображені в кружечках фігурки мають своє певне місце на малюнку.

Ігрове завдання.

Дорослий просить дитину уважно розглянути малюнок і поставити кружечки в "незвичайні" місця, а потім пояснити, чому вони там опинилися.

Аналіз виконання завдання.

Залежно від рівня розвитку уяви діти можуть по-різному вирішувати цю задачу.

Одні діти (**перший рівень**) зазнають значних труднощів, виконуючи завдання. Вони, як правило, ставлять фігурки на їх "законні" місця, а всі пояснення зводять до наступного: собака в будці тому, що вона має бути там. Якщо ж дорослий сам поставить кружечки на "чужі" місця, то малюк весело сміятиметься, але пояснити, чому вони там опинилися, все одно не зможе. Якщо ж вам вдасться домогтися від дитини якихось пояснень, то вони будуть шаблонні і стереотипні: "Кішка на клумбі тому, що вона сховалася", "Собака в ставку тому, що вона сховалася" і тому подібне від кого і чому кішка або собака сховалися, діти при цьому рівні розвитку уяви відповісти не можуть.

Разом з тим ситуація корінним чином змінюється, якщо ми приберемо цілу картинку і, залишивши лише кружечки, поговоримо з дитиною про те, де і чому може знаходитися той або інший персонаж. У таких бесідах з дорослим діти, як правило, показують значно кращі результати, ніж при самотійному поясненні. Вони можуть придумати - правда, дуже короткі і нескладні - ситуації та історії (в основному, по сюжетах знайомих їм оповідань і казок), що пояснюють

незвичайне положення персонажів.

Інші ж діти (**другий рівень**) особливих проблем при виконанні цього завдання відчувати не будуть. Вони легко поставлять кружечки з персонажами на "чужі" місця, проте пояснення викликатиме у них труднощі. Деякі навіть почнуть ставити фігурки на їх місця, ледве ми попросимо розповісти, чому той або інший персонаж опинився на невідповідному місці.

Розповіді дошкільників з цим рівнем розвитку уяви, як правило, мають під собою реальний ґрунт, принаймні малюки дуже стараються це довести. «Торік на дачі я бачив, як кішка залізла на дерево» (поміщає кішку на дерево), тато мені розповідав, що собаки дуже люблять купатися» (ставить собаку в ставок). По телевізору показували, що собака подружився з пташкою і пустив її до себе «жити» (ставить пташку в будку) і тому подібне.

Якщо змінити завдання і попросити дітей пояснити, як розставив персонажів дорослий або інша дитина, то їх розповіді стануть змістовнішими і детальнішими, ніж тоді, коли вони самі ставили картинки і намагалися пояснити свої дії. Якщо ж прибрати велику картинку, то на відміну від дітей з першим рівнем розвитку уяви вони майже не реагуватимуть на це, тобто їх розповіді і пояснення не стануть якісно ні гірше, ні краще.

Діти з високим (**третім**) рівнем розвитку уяви без зусиль розставляють кружечки на "чужі" місця і пояснюють свої кроки. Для них характерний такий етап, коли вони обдумують запропоноване дорослим завдання. Деякі навмисно відводять очі від картинки, задумливо дивляться в стелю, встають, щоб краще побачити зображення, примружуються і так далі.

Іноді цей етап завершується тим, що дитина бере на себе яку-небудь роль, виходячи з якої вона і вестиме пояснення. Наприклад: "Я чарівник, зараз я пожвавлю цю картинку", - а потім звучить фантастична розповідь, що пояснює незвичайне місцеположення предметів. Або після деяких роздумів: "На столі лежала картинка, і ніхто не знав, що з нею робити. Але подув вітер (дитина починає дути), і всі предмети розбіглися". Далі іде казковий сюжет.

Важливою особливістю в поясненнях дітей з високим рівнем розвитку уяви є те, що вони зв'язують в своїй розповіді окремі епізоди, предмети і частини картинки в єдиний цілісний сюжет. Інша особливість в тому, що їм легше даються пояснення тоді, коли вони ставлять предмети самі, ніж коли їх просять розповісти про предмети, розміщені кимось іншим.

Це, ймовірно, пояснюється тим, що ці діти в своїх діях керуються із самого початку задумом, він ними управляє. Коли ж їм треба пояснити "чуже", то вони повинні проникнути в "чужий" задум, а цього діти в дошкільному віці, як правило, робити ще не вміють. Всі зображені в кружечках фігурки мають своє певне місце на картинці, ми ж просимо дитину уважно розглянути малюнок і

поставити кружечки в "незвичайні" місця, а потім пояснити, чому вони там опинилися.

Формування уяви у дітей припускає відому свободу у використанні нормативів і зразків діяльності. Жорстко задані і некритично засвоєні дитиною системи зразків перешкоджають творчому вирішенню завдань, ведуть до одноманітних, стереотипних дій, перешкоджають прояву індивідуальності.

Таким чином, кажучи про розвиток уяви в дошкільному віці, можна використовувати ще один показник, а саме подивитися, як дитина застосовує на практиці засвоєні зразки і еталони, тобто чи є ці зразки "шорами", що обмежують його діяльність і перешкоджають розвитку його уяви і фантазії, або вони складають необхідний базис, на якому згодом будуються уява і творчість дитини.

МЕТОДИКА №4

«Назви слова»

Визначення запасу слів, які зберігаються в активній пам'яті дитини.

Дорослий називає дитині якесь слово з відповідної групи і просить її самостійно перерахувати інші слова, що належать до цієї ж групи.

На назву кожній з перерахованих нижче груп слів відводиться по 20 сек., а в цілому на виконання всього завдання — 160 сек.

1. Тварини.
2. Рослини.
3. Кольори предметів.
4. Форми предметів.
5. Інші ознаки предметів, окрім форми і кольору.
6. Дії людини.
7. Способи виконання людиною дій.
8. Якості виконуваних людиною дій.

Якщо дитині самій важко почати перерахування потрібних слів, то дорослий допомагає їй, називаючи перше слово з даної групи, і просить дитину продовжити перерахування.

Оцінка результатів

10 балів — дитина назвала 40 і більш різних слів, що належать до всіх груп.

8-9 балів — дитина назвала від 35 до 39 різних слів, що належать до різних груп.

6-7 балів — дитина назвала від 30 до 34 різних слів, пов'язаних з різними групами.

4-5 балів — дитина назвала від 25 до 29 різних слів з різних груп.

2-3 балу — дитина назвала від 20 до 24 різних слів, пов'язаних з різними групами.

0-1 бал — дитина за весь час назвала не більше 19 слів.

Висновки про рівень розвитку

10 балів — дуже високий.

8-9 балів — високий

4-7 балів — середній.

2-3 балу — низький.

0-1 бал — дуже низький.

МЕТОДИКА №5

«Розкажи за картинкою»

Визначення активного словникового запасу дитини

Дитині показують серію картинок, представлених на малюнках. Далі дитині дають 2 хв. для того, щоб вона уважно розглянула ці картинки. Якщо вона відволікається або не може зрозуміти, що зображене на картинці, то дослідник роз'яснює і спеціально звертає її увагу на це.

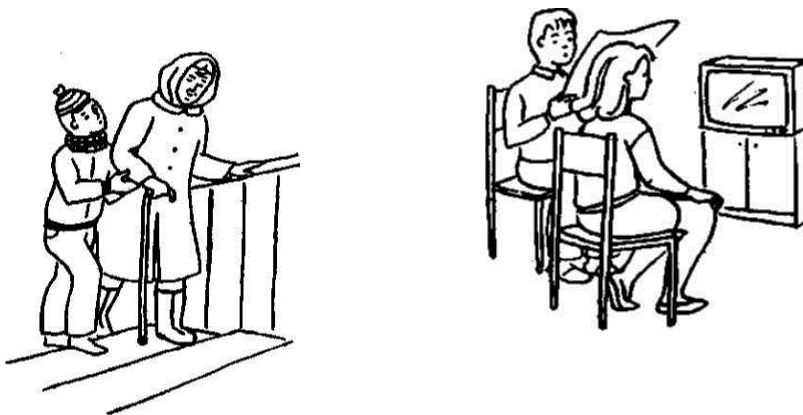
Картинки для дітей від 3 до 4 років до методики «Розкажи за картинкою».

Серія сюжетних картинок до методики «Розкажи за картинкою» для дітей від 4

до 5 рр.

Після того, як розгляд картинки закінчений, дитині пропонують розповісти про те, що вона бачила на ній. На розповідь по кожній картинці відводиться ще по 2 хв.

Психолог, що проводить дослідження за допомогою даної методики, фіксує результати в таблиці, де відзначає наявність і частоту використання дитиною різних частин мови, граматичних форм і конструкцій.

**Схема протоколювання результатів дослідження за методикою
«Розкажи за картинкою»**

№ з/п	Фрагменти мови, що фіксуються в процесі дослідження	Частота вживання
1	Іменники	
2	Дієслова	
3	Прикметники в звичайній	
4	Прикметники в порівняльному	
5	Прикметники в найвищому	
6	Прийменники	
7	Займенники	
8	Сполучники	
9	Прислівники	
10	Складні речення і конструкції	

Оцінка результатів

10 балів - у мовленні дитини зустрічаються всі 10 включених в таблицю фрагментів мови.

8-9 балів - у мовленні дитини зустрічаються 8-9 з включених в таблицю фрагментів мови.

6-7 балів - у мовленні дитини зустрічаються 6-7 з включених в таблиці фрагментів мови.

4-5 балів - у мовленні дитини є тільки 4-5 з десяти включених в таблицю фрагментів мови.

2-3 бали - у мовленні дитини зустрічаються 2-3 з включених в таблицю фрагментів мови.

0-1 балів - у мовленні дитини є не більш за один фрагмент мови з тих, що включені в таблицю.

Висновки про рівень розвитку

10 балів — дуже високий.

8-9 балів — високий .

4-7 балів — середній .

2-3 бали — низький.

0-1 бал — дуже низький.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Белкина Л. В. Адаптация детей раннего возраста к условиям ДООУ / Белкина Л. В. – Воронеж : Учитель, 2006. – 236 с.
2. Ватутина Н. Д. Ребенок поступает в детский сад : пособие для воспитателей дет сада / Ватутина Н. Д. – М. : Просвещение, 2003. – 104 с.
3. Жердева Е. В. Дети раннего возраста в детском саду (возрастные особенности, адаптация, сценарии дня / Жердева Е. В. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. – 192 с.
4. Нуреева О. С. Таємниці адаптації. Психологічні особливості дітей дошкільного віку. Третій рік життя / О. С. Нуреева, З. І. Шейнфельд. – Х. : Вид. група «Основа»: «Тріалда+», 2008. – 160 с.
5. Прибора Т. Індивідуальний підхід до дітей дошкільного віку з різними видами адаптації у ДНЗ
Широбокова С. А. Проблемы адаптации детей раннего возраста к условиям ДООУ [Електронний ресурс] / С. А. Ширококова. – Режим доступа : http://ipkps.bsu.edu.ru/source/metod_sluzva/dou/Shirobokova%20.pdf